

BOORN en BOERSCHOP

Met artikelen over
historie, recht en
volkskunde,
in het bijzonder
van de gemeente
Borne en
omgeving



Periodiek Heemkundevereniging

Bussemakerhuis Borne

Zenderen

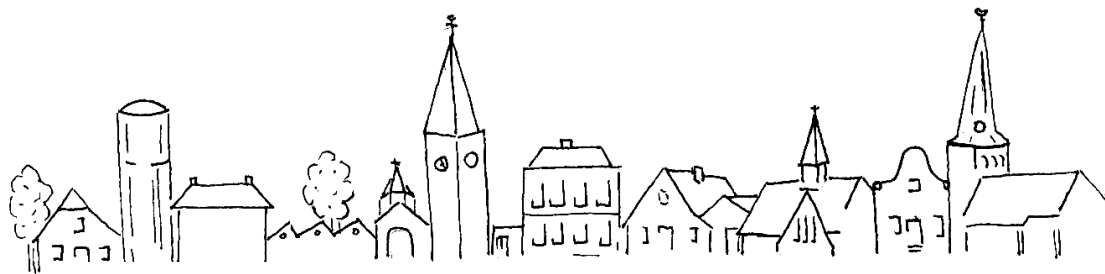
Hertme

Bornerbroek

Borne



**Jaargang 16,
2006**



BOORN en BOERSCHOP

Jaargang 16, No. 1, Maart 2006

Verschijnt 2 maal per jaar

INHOUD

Borne minstens 800 jaar (gedicht)	Vrederik	2
Spanjaard, van kapokvlok tot weefsel	Redactie	3
Monument 23	Redactie	6
School, spöllen en plakdag	J. Kwast	7
Brooksprokkels 7	A. Slot-Platenkamp	10
Gevelsteen van de verdwenen kerk in Zenderen	F.J. van Capelleveen	11
Uit het aantekenboek van J.B. Schoemaker 11	J.B.F. Leuwerink	14
Zo was't, zo is't	Redactie	16
De boerderijen van Hertme 1	H.A.M. Woolderink	17
Efkes röst (gedicht)	J. Kleinman	22
Over "Oale Boornsen" 7	R. van Goethem	23
De Oale Schoppe geopend	Redactie	25
Stork is in Borne begonnen	Redactie	26
Rondgang over 't Boornse veeld	M.G.E. v. Harten-Fransen	27
Boekennieuws	Redactie	30
Uithangtekens in de gemeente Borne	Chroniqueur	31
Sporen van heraldiek in en om Borne	F.J. van Capelleveen	33
Van de bestuurstafl	Bestuur	34

Herkomst illustraties:

Annoniem: 8
Ansichtkaart: 2;6;13,16(boven)
Collectie F.J. van Capelleveen, Borne: 1;11;12;16(onder),17;18;19;21;22,25,31;32;33;34
Collectie R. van Goethem, Borne: 23
Collectie W. Hiethaar, Borne: 3;4;5
Eigenhaard, 1803, pag, 561: 26(boven)
G.A.B.: 26(onder)
M.G.E. van Harten-Fransen, Borne: 27
Kerkarchief Bornerbroek: 10(onder)
E. Scholten, Bornerbroek: 10(boven)
L. Vermeulen, Zenderen: 7



Periodiek Heemkundevereniging Bussemakerhuis Borne

BORNE MINSTENS 800 JAAR

*Dat Borne oude wortels heeft
kon men al eerder lezen.
En dat men nu een feestje geeft
Zal best gezellig wezen.*

*Het oude jaartal geeft ons aan,
(Burgunde werd toen geschreven)
dat iets te vieren is voortaan
met vroeger tijd verweven.*

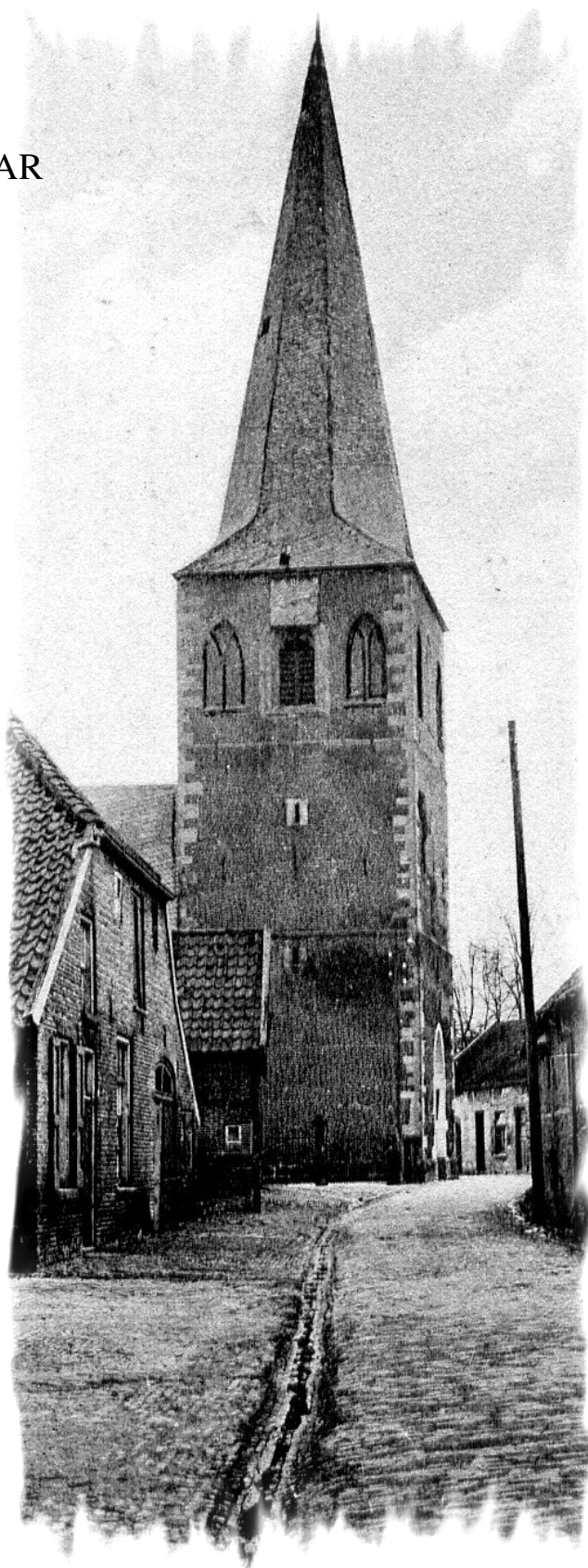
*Twaalfhonderdzes dat is heel lang,
wel heel erg lang geleden.
Maar nog veel eerder aan de gang
was men hier in 't verleden.*

*Borne bezat een oude kerk
als onderdeel van ruiling.
Gemaakt van zeer oud metselwerk
en 't gaf bewoners schuiling.*

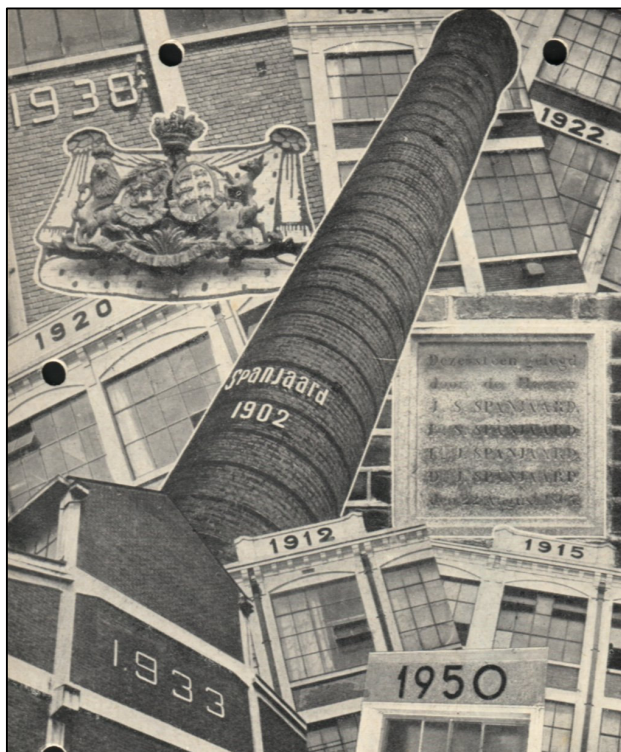
*Want duchtte er weer groot gevaar
dan ging men waar men kerkte.
Het kerkhuis was een veste maar
was enig in haar sterkte.*

*Dit feestjaar koos men dus heel goed
maar de eeuwen vóór "die kerk",
versluiert zo de tijd dat doet,
vraagt nog studie en veel werk!*

Vrederik.



SPANJAARD, VAN KATOENVLOK TOT WEEFSEL



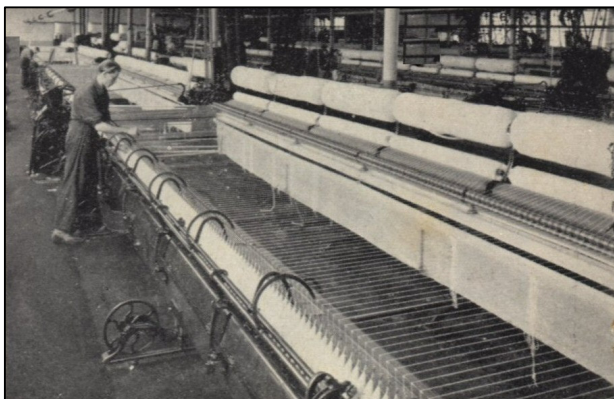
De thans verdwenen textielindustrie “De N.V. Stoom-spinnerijen en weverijen v.h. S.J. Spanjaard” te Borne had, zoals we al eerder schreven, een bedrijfsschool voor spinners en wevers. In het boekje van de firma met als titel “*Samen klein Samen groot*”, wordt er naast het verhaal over deze school, ook een rondwandeling door de fabriek beschreven. Met de beschrijving van deze rondwandeling besluiten wij de korte serie over “Spanjaard”. We constateren daarbij dat deze beschrijving aangeeft dat die helaas nog geheel op de mannelijke belangstellende is geënt (men ging er kennelijk van uit dat vrouwen geen belangstelling konden hebben voor techniek!) . We laten het hier onverkort volgen:

Een wandeling door het bedrijf

Zoals bijna iedere inwoner van Borne weet, is het een lange weg, die de katoenvlokken afleggen vanaf het moment dat zij, met duizenden samengeperst in balen, de fabriek binnengaan, tot zij er als weefsel weer uitkomen. Zij gaan van machine tot machine, van zaal tot zaal en ondergaan tientallen bewerkingen. De meesten van U zullen deze van nabij kennen. Wij behoeven U in dat opzicht niets te vertellen. En toch leek het ons aardig U nog eens mee te nemen op een tocht door de fabriek, maar..... dan met iemand die hier voor het eerst kwam en met vreemde ogen keek naar al die machines, die U zo vertrouwd zijn. De foto's zullen U veel bekende plekken in herinnering brengen en ook degenen die de fabriek niet kennen, een indruk kunnen geven.

Wij laten hier onze verslaggever aan het woord: Wie met de auto Borne binnen komt en eens langs de fabriek rijdt, denkt bij zich zelf: “Nou, dat is een aardig complex!” Hij bekijkt de jaartallen op de diverse gebouwen en trekt daar uit de conclusie, dat het wel een vitaal bedrijf moet zijn, dat op zulke gezette tijden op een dergelijke manier moest uitbreiden. Het begint hem pas goed te duizelen, als hij eenmaal binnen de fabriekspoort is. Hij weet dan niet goed waar zijn tocht te beginnen en welke ruimten hij het eerst zal binnengaan. Het meest voor de hand liggend is natuurlijk eerst eens te kijken op de plaats waar de bewerking van de ruwe katoen begint.

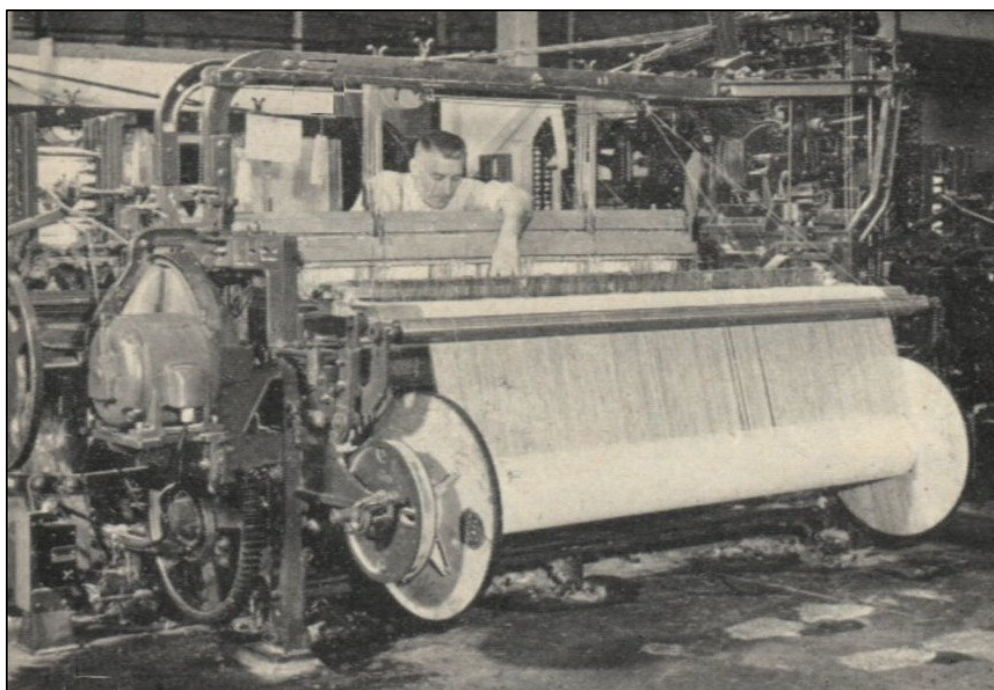
Hij komt dan terecht in de “mikzaal”. Daar worden de balen opengemaakt en de diverse soorten door elkaar “gemikt”, of, met een officiëler woord: “gemengd”. De katoen wordt er, door machines natuurlijk, uit elkaar geplozen en gezuiverd van onreinheden, tot ze tenslotte tevoorschijn komt als de z.g. “lap”, die voor zijn lekenoog lijkt op een enorm vel watten. Dan komt hij in de voorspinnerij. Hier wordt de lap in lonten verdeeld, die samengedraaid en gerekt worden. Ook deze draden worden weer enige keren samengesponnen, zodat een steeds sterker en gelijkmatiger product ontstaat.



Het opspoelen der garens

Om het spinsel te voltooien komt het daarna in de eigenlijke spinnerij, in de Ringzaal of Droszaal, waar de vezels definitief ineen gedraaid worden tot garens. Meent U niet, dat men hiermee nu meteen kan beginnen te weven! Het garen gaat nog door een rij van weverijvoorbereidingen: de spoelierij, de scheerderij, de sterkerij en de aandraaierij.

De verslaggever heeft daar overal niet zolang stil gestaan, al zijn die bewerkingen erg belangrijk en zouden ze geen van alle gemist kunnen worden. Maar hij was veel nieuwsgieriger naar het eigenlijke weefproces.

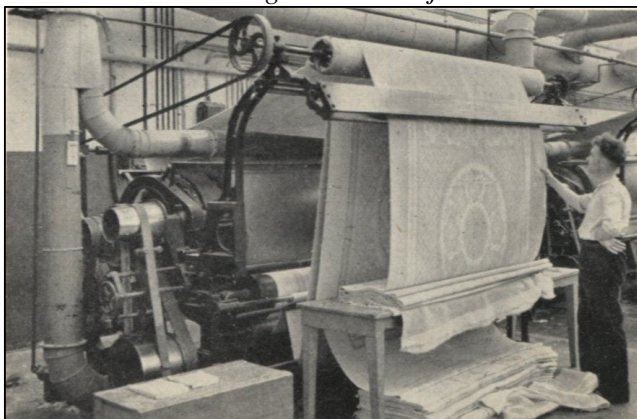


De weefmachine in actie

Terwijl hij naar de achter op het terrein gelegen weverij liep, peinsde hij er over, dat de huidige weeftechniek eigenlijk nog dezelfde is als in de grijze oudheid. Wel zijn er veel verschillende typen weefgetouwen ontstaan. Het is natuurlijk logisch, dat een weefgetouw

voor b.v. verbandgaas er heel anders uit moet zien dan een voor wollen dekens, en een getouw voor tapijten niet hetzelfde is als een voor linteriezijde.

Bij de fa. Spanjaard wordt een eenvoudig katoenweefgetouw gebruikt, zoals dat bijna overal in Twente gedaan wordt, dat wil evenwel niet zeggen, dat het niet belangwekkend zou zijn om te zien. Integendeel, men kan met belangstelling kijken naar de spoel, die met een voor het oog nauwelijks te volgen snelheid heen en weer schiet. Dit is eigenlijk het eerste wat een leek ziet, wanneer hij een mechanisch weefgetouw bekijkt. Het tweede wat hij ziet is de grote rol waar het weefsel zichzelf omheen rolt. Voor het eerst kan hij nu de stof met zijn vingers betasten, de stof, zoals iedereen die dagelijks om zich heen heeft en zoals ieder ze kent uit de winkels. Maar al heel gauw komt hij tot de ontdekking, dat dit laatste niet waar is, want voor



de katoen de fabriek verlaat, ondergaat ze nog een 8-tal bewerkingen, samengevat onder de term nabewerking.

Het product wordt op weeffouten gecontroleerd.

De stukken worden gecontroleerd op weeffouten. De stof wordt geruwd, d.w.z. dat men van de nogal stugge katoen de meest zachte, soepele flanel maakt. Ze wordt gebleekt, geverfd,

gedroogd, bedrukt soms. Ze wordt geapprêteerd. U weet wel, dat er in katoen een "papje" zit. Tenslotte komt ze in de zomerij of opmaakzaal. En dan, ja, dan mag ze de fabriek uit, en kan ze haar reis door de wereld beginnen. Inderdaad: een reis door de wereld, want, de katoen die hier gemaakt wordt blijft niet alleen in Nederland. Een groot deel is bestemd voor export. Zo wordt er ook hier meegeholpen deviezen in Nederland te brengen en iedere arbeider die hier werkt kan er trots op zijn, dat hij daadwerkelijk meehelpt om Nederland er weer "bovenop te krijgen".

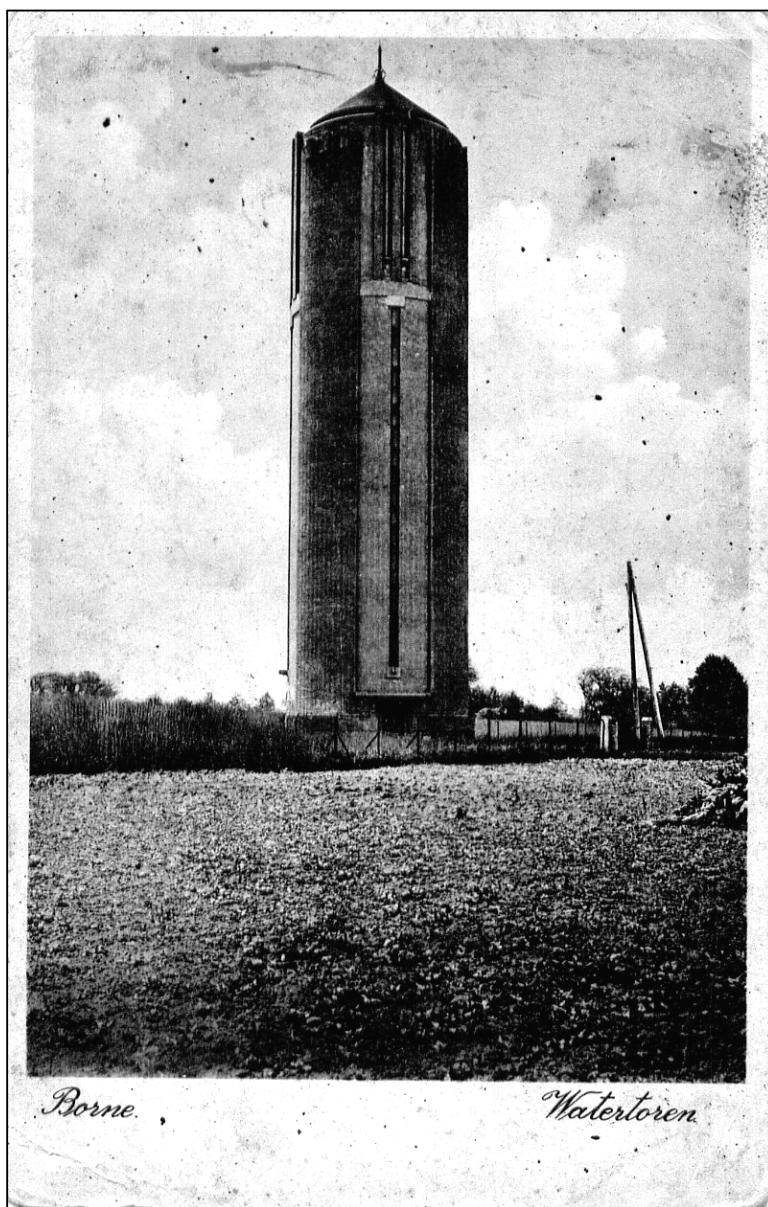
Het is maar een verslag in "vogelvlucht". Het is ook ondoenlijk in enkele woorden een beschrijving te geven van zo'n enorm bedrijf. Eigenlijk zou het nodig zijn, dat iedere Nederlander zelf eens een dergelijke fabriek kon bekijken, zodat hij met eigen ogen zou kunnen zien, wat er in onze industrieën gepresteerd wordt, om het daardoor beter naar waarde te kunnen schatten.

Helaas, ook dit grote textielbedrijf heeft het uiteindelijk niet gered, hoewel dat op het moment waarop bovenstaande tekst werd geschreven allerm minst werd voorzien. In 1973 sloot Spanjaard zijn poorten voor altijd, nadat het jaren daarvoor reeds in andere handen was overgegaan. Het is dus toch maar goed dat we deze korte rondleiding nog konden maken. Ook de velen die niet bij Spanjaard gewerkt hebben, kunnen zo toch nog een indruk krijgen van wat er hier vroeger in de productie-afdelingen, allemaal aan het eigenlijke weven vooraf ging...

Redactie.

Iej könt kloker wean as'n aander, mer nich as alle aanderen

MONUMENT 23



Met een hoogte van 36,5 meter mogen we de watertoren van Borne gerust een markant punt in ons dorp noemen. De toren werd gebouwd in 1931 naar een ontwerp van J.H.J. Kording, toenmalig medewerker van het Rijksbureau voor drinkwatervoorziening te Den Haag. De toren is er echter niet zomaar gekomen. Voor 1900 werd er al over gepraat omdat de behoefte aan zuiver drinkwater toen reeds werd onderkend. Het duurde echter nog tot 1925 eer men advies vroeg aan de directeur van het Rijksbureau voor drinkwatervoorziening om na te gaan of Borne op het reeds bestaande waterleidingnet van Hengelo kon worden aangesloten. Dat net bleek echter een te geringe capaciteit te hebben. Alternatieven werden onderzocht, maar in 1930 werd besloten tot het stichten van een eigen waterleidingbedrijf te Borne. De aanbesteding vond plaats en de Borse firma A. Groothengel werd het werk gegund.

In 1931 werd de toren, van beton en baksteen, gebouwd met bovenin een waterreservoir van 250 m³. Het water werd opgepompt vanuit een put richting Deurningen op zo'n 2½ km afstand. Van toen af beschikte Borne over zuiver water en kon eenieder die zich daarvoor had opgegeven een aansluiting krijgen op het leidingennet. Dit heeft zo vele jaren naar alle tevredenheid gefunctioneerd. Met de komst van moderne pompstations met speciale elektrisch aangedreven opjaagpompen, verdween echter de functie van de toren n.l. het op druk houden van het leidingennet en werd deze buiten gebruik gesteld. De toren blijft echter een markant punt in het aanzicht van het dorp aan de oostzijde. Mogelijk dat er nog eens een andere functie aan de toren gegeven kan worden.

SCHOOL, SPÖLLEN EN PLAKDAG

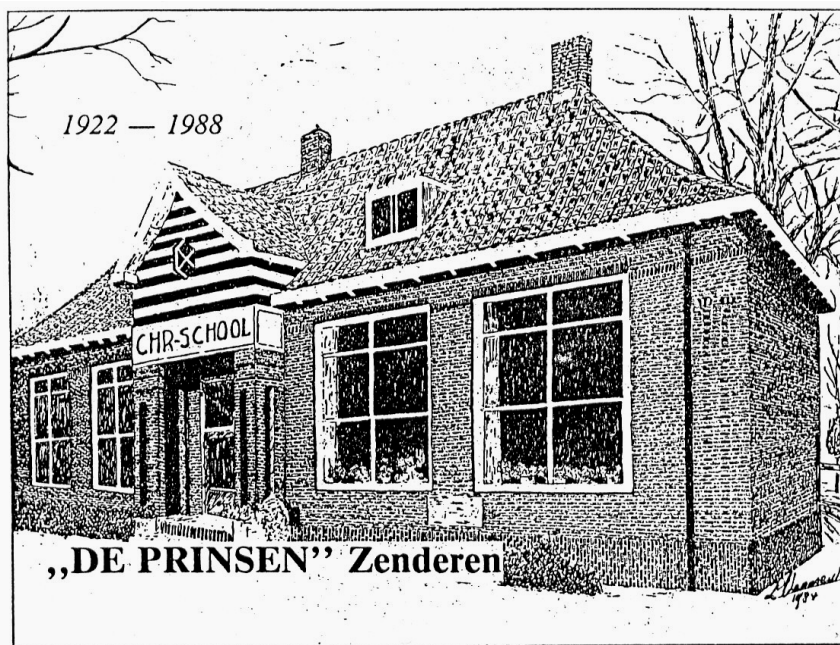
Alns wat besteet hef zo ziene tied

Met wat dinge geet et rap, 't veraandert zich en 't is vot. Hoast nich bije te sloffen, zo rap; 't hef 'n kot bestoan. Bije 'n aander deel geet et kroepensgewies, meark ie d'r doar duur nich völ van. Mear toch, zich veraanderen dat döt 't, alns.

Nemt noe ees 't oonderwies en wat d'r zoal met hef oet te stoan; too d'r tied, en vandaag an 'n dag. In Zeanderen was 't al nich aans.

De leagere oonderwieswet van 1920 stun veraandering too. Et temeut kommen met geeld, ok an 't biezeunder oonderwies. Tot dee tied stun d'r eene school, ne openbare school. Mear 't perseneel en 't meerendeel van de keender warren d'r Rooms. 'n Bekeand persoon in dee tied was Meester Thien, den de Zeanderense leu met road en doad bije stun. Met de wet van 1920 in de haand zol dee school opdeeld wörden. 't Kreeg 'n Rooms etiket.

De protestaanten leuten zich (wal met völ viewen en zessen van Boorn), ne nije school anmetten. 't Wörden d'r een met 2 lokalen en 'n Prot. Chr. brötje. Ok 'n meestershoes kwam d'r bije te stoan. Op 2 okt. 1922 gungen de duuren vuur 't eerste moal lös.



De in 1922 nieuwe Christelijke school aan de Hoofdstraat te Zenderen die in 1988 werd gesloten.

De keender kwamen oet 'n wied kontreaj. Van 't Welveeld, bije 't Tusveeld en 'n Baveenkel vot, oet Vuur-Zeanderen en oet 'n deel van wat too nog oonder Oazel heurden, van de Boornse kaant, en alle nich

Roomsen tot achter Hettem en 't Albeargerbrook. Mear 'n kleen deel wonnen d'r in Zeanderen zölf.

Duur de joaren hen bleef et ne kleane, gemeudelijke school met good oonderwies. Mear ok in Zeanderen veraanderen 't met verloop van tied, net as meerderweggens. To d'r zo duur mekaar bekekken nog mear 2½ keend per joargroep was, mos de school, noa 66 joar, slötten wörden. 'n Hard gelach. 't Kon nich mear oet, dat kon 't nich.

In al dee joaren har de school mear 7 meesters en 20 juffrows versletten... Meester A.T. van Schooten, den et d'r wiedoet 't langst van al (28 joar) hef oethoolen, dreaiden op 1 augustus 1988 vuurgood 'n slöttel um. 't Was nich aans, jammer was 't wal. 't Gebow steed d'r nog as andeanken. Al joaren kö-j d'r noe wien en zuk grei kopen. 't Hef 'n tweede leawen loa-w mear zeggen.

In vrooger joaren gung in Zeanderen 't nije leerjoar met 1 april an, en in 1938 was 't met miej ok zo wied. Alle daage gung-k met de billegewagen noar Zeanderen en tegen 'n uur of veer, 'n zölfden weg wierum. De keender, op nen eankelen noa bleewen, net as ik, tusken 'n mirrag oawer. Doaroawer en.... oawer wat naa ampats, wol ik oeleu noe nog wat loaten weten. 't Brood oet 't trumke en 't dreenken oet ne thermosfleske was nog wal 'n moal votwearkt. En dan ha-w de ruimte an tied. Noagenog aanderhalf uur lang ko-w spöllen op 'n spölplats achter de school. Dat was jach.

Mangs völlen wiej de knee of eankels wal kepot op 't greendzaand, mear wieders ko-w d'r onwies gewörden. Spölkes doan, hoovöl wal nich, en in alle soorten en moaten. Nen hoop d'r van wordt d'r rechtevooort nich mear doan, of zee neumt ze noe aans. Ieleu zölt d'r nog wal wat weet van hebben. 'k Zal d'r oeleu wat opschrieven; doar geet 't hen!

Wie harren wat met *plofscheeten* (met eekelen, elsenpröpkes, knestebutjes of nat pepier); *duurgeewen* en *duurkroepen*; *kreaischeeten*; *kruiwagenlopen*; *elastiekscheeten*; *meske pingelen*; *towntrekken*; *hutbowen*; 'n *weaier oploaten*; 'n *boom wördt hoo langer hoo dikker*; um mear ees wat te neumen. en loa-k 't *voetballen* (ofpassen vuur 't petiej kiezen) nich vergetten. A-w wollen springen, dan gung 't an op: *bokstoan*; *heenkepotten*; *töwke springen* en *radje dreaien*; *bok, bok hoovöl oren hef nen bok*; *elastieken* en *scheer-mes-of bril* (wat 'n reppelen). Ha-w zin an smieten en sloan, dan ko-w kiezen oet: *baloawergooien* en *balvangen*; *kaatsieballen*; *stand-* en *stuiterbal*; *jagertjebal*; *trefbal met millenvak*; *oawerlopen met ofsmieten*; *eerpel smieten an nen stok*; *knikkeren* en *driestollen*; *holtuuten* (wat d'r weeld an too gung); *peenkel*; *bikkelen* en *teempelen*. En alns har ok zo ziene tied.



A-w de longen noar tikken en lopen harren hangen, ,en dat was nog al ees 't geval, dan ha-w keuze oet: *oawerlopen met verlos*; *inktvis vangen*; *kruustikken*; *peerdje spöllen*; *boomlopen met verlos*; *opvangen met vermeerderen*; *trein estafette*; *telbal*; *rotten en raven*; *beumke verwisselen*; *tweeling tikken*; *stok-* en *kettingvangen*; *één is te weinig, twee is te völ*; met 'n *jaagband lopen* en *hoepelen* (met fietsvelgen) of *slingerkat*. Meu wörden dea-w nich. Wiej harren longen as 'n peerd, ,doa ko-j wal gerös op wean.

Biej de weenterdag ko-w wat meender good oet de veut, mear d'r kwam dan wal: *snorreboten*; *sneebalsmieten* en *sneepoppen maken*, *scholletje trappen* en *slinderen* bieje. Vriedagens in nommedag, harren de hoogste klassen haandarbeid. Vuur de wichter heul dat in: *nuttige haandwearken*. De jongs gungen noar boeten, kregen haandarbeid. *Schoffelen*; *greens-* en *bladhaarken*; 't *mos* tusken de tegel *hen roppen* (wat bint d'r 'n toafelmesse van

mevrow noar de knöp hölpen); *ströatje ankeren*; 'n *pröttel votkruuien* of *törf oppakken* in 't kollenhok. 't Boetenweark dea-w met plezeer en, noa ofloop ranja.

Nen slim ampatten dag, den allenig in oonze school vuurkwam was: *plakdag* 'n Lesten dag vuur de poasvekaansie. Den dag nammen de keender eier met van hoes. Dee eier, en dat warren d'r nog al wat, warren vuur de meester en de juffrow. Zee konnen dan met Poasken d'r ees good van löshoosten. Vuur de goon doad moch d'r den dag nich wearkt wörden. Um dat krach bieje te zetten, plakken en knuppen de keender vuur schooltied "stiekum" alns, wat lös kon an laden en kasten, too.

Ok de nieje verwochte leerlingen warren op plakdag d'r al bieje. Vuur mij was dat in 1938.

Meester Klaas Rosenberg (vuur oons *De Kream*) en juffrow Riek Blomberg kwammen de klas in. 'n Kebaal trök lös. Met de vlakke haand pleren wieje op de baanken en reupen: "*Plakdag, plakdag, dan mag wieje doon wat aans nich mag; plakdag, plakdag, dan....*" en zo al verdan. Ok reupen wieje: "*Eierdop, kletslop, eierdop, kletslop*": en mear howwen. Heuren en zeen vergung oe.

't Perseneel nam de eier an en trakteren oons op ranja, kook en slikkerweark. As dat noar binnen was 'wearkt, gung 't d'r oawerneijs van met roopen, howwen, angoan en trakteren. A-w d'r noa de zovölste ronde good zat van warren, ko-j mekaar pas wier 'n luk verstoan. Mear 't bleef d'r reurig tot 'n mirrag an too.

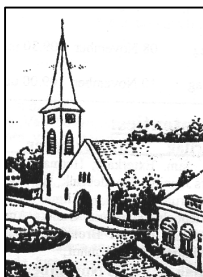
's Nommedagens dea-w wat spölkens en wörden d'r nen tiedlaank vuurleazen. Dan was alns good 'wes en wörden wieje, wat eerder as gewoon, lösloaten. 'n Mooisten dag van 't hele schooljoar zat d'r op. Wieje konnen met 't luuge karfke op hoes an.

Dee ampatte traditie van plakdag, hef nog staand hoolden tot in de zestiger joaren. 't Verdeens van 't perseneel was met de joaren better wörden en wal zovöl, dat zee zich noe zelf wal poaseier konnen anschaffen.

De school op "'n Preensen" hef ofdoan, plakdag ok. Mear 't was d'r good, biezeunder en ampat; joa dat was 't. Zo wil ik d'r geern op wirum kieken, ma-j röstig weten.

Johan Kwast.

As 't eene nich lukt, lukt 't aandere wa
--



BROOKSPROKKELS 7

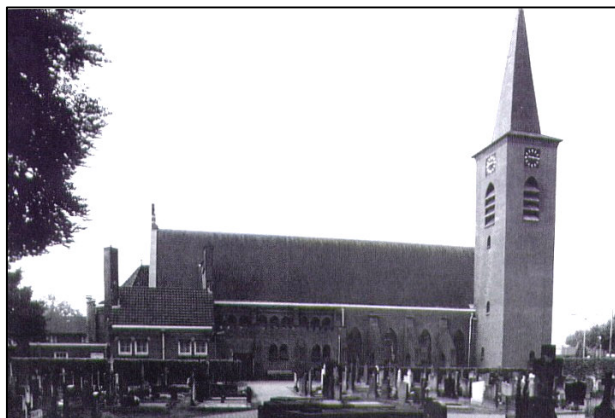
De kerkklokken

De firma Eysbouts uit Asten heeft reeds in 1918 een klok geleverd voor de kerk in Bornerbroek. Het was een exemplaar van 480 kg. Uit het kerkarchief wordt niet duidelijk wanneer er daarna een tweede klok is bijgekomen. Over een tweede klok wordt pas in 1947 gerept als wordt beschreven dat, zoals in zoveel kerken in de oorlog, ook in Bornerbroek een klok werd gevorderd. Na wereldoorlog II heeft het rijk in het jaar 1947 de parochie voor de ingeleverde klok schadeloos gesteld. In dat jaar werd een tweetal nieuwe klokken besteld bij het klokkengieterbedrijf van Eysbouts. Dit heeft ertoe geleid dat we op 2 februari 1948, op Maria Lichtmis, weer konden genieten van de zuivere klanken van deze prachtige luidklokken. Op de ene klok staat de tekst *Stephanus heet ik. Voor het eerst heb ik geluid op het feest van Maria Lichtmis 2 februari 1948*. Op de andere klok staat *Joseph heet ik. Door de bewoners van Bornerbroek ben ik geschonken uit dankbaarheid, dat toren en kerk gespaard zijn bij de bevrijding. 1948*.

De toenmalig Pastoor Van den Borgh had er de firma Eysbouts op gewezen dat men de klokken graag voor kerstmis 1947 in gebruik wilde nemen en de klokkengieter had gemeld dat hiervan goede nota genomen was. Groot was dan ook de teleurstelling toen men begin december meedeelde dat de levering later plaats zou vinden. Vandaar dat de eerste maal dat de nieuwe klokken hun sonore geluid over Bornerbroek uitstrooiden pas op Maria Lichtmis plaatsvond. Reden ook waarom het oorspronkelijk afgesproken opschrift op de klokken tijdig gewijzigd moest worden en o.a. de tekst *Maria Lichtmis* en het jaartal *1948* als jaar van gereedkomen der klokken werd aangebracht.

Ook aan de klokkenstoel moest het nodige onderhoud worden gepleegd en er was enige uitbreiding noodzakelijk. Zo werd er een nieuwe luidas geplaatst en werd het geheel voorbereid om later elektrische luidapparatuur aan te kunnen brengen. Dit werd pas in 1955 gedaan zodat voordien door de pastoorsmeiden om 7.00; 12.00 en 18.00 uur het Angelus handmatig geluid moest worden en de misdienaars telkens voor elke eucharistieviering aan de touwen moesten trekken!

Nog in 1998 werd groot onderhoud gepleegd zodat de boodschappers van feestelijke en droevige gebeurtenissen in het dorp hun boodschap konden blijven brengen.



A. Slot-Platenkamp.

De kerk met de toren waarin zich de twee luidklokken bevinden, gezien vanaf het kerkhof.

GEVELSTEEN VAN DE VERDWENEN KERK IN ZENDEREN

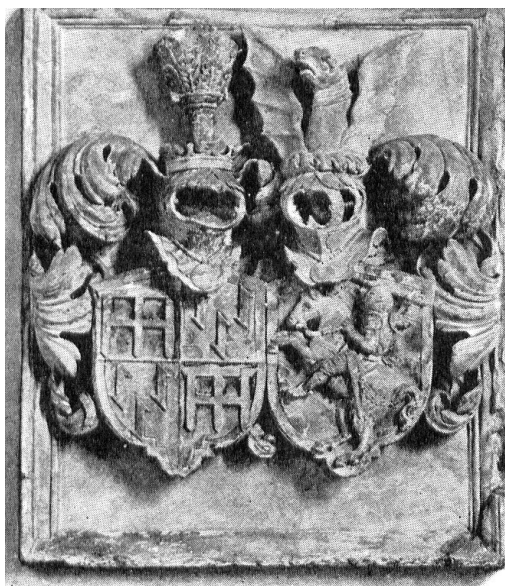
In het Bulletin van het K.N.O.B uit 1908, pag. 164-166, staat een artikel van de hand van Mr.G.J. ter Kuile met als titel “*Gevelsteen van de R.K. kerk te Zenderen*”. Dit verhaal handelt o.a. over de gevelsteen met als opschrift *Huis des Gebeds Anno 1798* (deze kerk is in 1948 gesloopt). De in 1908 verwijderde steen is gelukkig goed bewaard en thans ingemetseld in de doorgang van het onlangs gereedgekomen poortgebouw van het in 2002 heringerichte kerkhof te Zenderen.



Behalve deze gevelsteen werd bij de gedeeltelijke afbraak (lees: uitbreiding) in 1908 van genoemde kerk een aantal andere stenen gevonden. Het betreft o.a. de wapenstenen die nu reeds vele jaren geleden zijn aangebracht in het koor van de Oude Ned. Herv. Kerk in Borne met op een steen de wapens van Christoffel Schele (geb. 1528; overl. 1606) en Judith Ripperda (geb. 1534; overl. 1608) en op twee aparte stenen het wapen van de geslachten Van Middachten en Twickel.

We laten hierna de tekst volgen van het gehele artikel van Mr. Ter Kuile:

Bij het gedeeltelijk afbreken van het R.K. kerkje van Zenderen, gelegen in de gemeente Borne, op een afstand van ongeveer tien minuten gaans van de plaats waar eertijds de Havesate het Weleveld gestaan heeft, -werd in het begin van April jongstleden onder meer de gevelsteen boven den voormalige hoofdingang van het kerkje verwijderd. Naast de kerkgangers, die in de loop van eene eeuw dien gevelsteen even aangekeken hadden, had ook ik achter dien eenvoudige sluitsteen nooit meer gezocht dan hij zelf sprekend te kennen gaf: “Huis des Gebeds Anno 1798”. Tot verbazing der werklieden kwam nu echter bij zijne verwijdering (waarbij gelukkig de opzichter zelf tegenwoordig was) de achterkant aan het licht, zich vertoonend na ontbloot te zijn van eene dikke kalklaag, als op nevengaande lichtdruk is weergegeven!



Ik reken mij gelukkig dezen en nog een viertal bijbehorende stenen bemachtigd te hebben. Niet alléén om de kunstwaarde, die zij zeker hebben, maar vooral omdat het sprekende getuigen zijn van Twenthe's verleden.

De keerzijde van dezen sluitsteen, in afmetingen hoog 38 c.M. bij 25 c.M. breed, laat in zachte blanke Bollendorfer zandsteen gebeiteld zien twee uitstekend bewaarde wapenschilden, overschaduwde door fijn uitgevoerde helmen, welke met uitzondering der geschonden helmstangen, goed gaaf zijn bewaard gebleven; de kleuren, die eens schilden, helmen en helmtekenen nog meer levendigheid hebben gegeven, zijn grootendeels verdwenen, al kan men nog duidelijk de grondkleuren en grondtonen en het goudplegsel hier en daar constateren

Uit het ruim van genoemd kerkje kwamen nog te voorschijn twee steenen uit dezelfde materie vervaardigd, in afmetingen hoog 41 c.M. bij 27 c.M., met de in eenvoudiger vorm gehouden wapenschilden van Van Middachten (een uitgestulpt kruis gekantonneerd van een schapenschaar) en van Twickeloe (een ketelhaak), benevens een tweetal dergelijke steenen met inscripties.

Naar alle waarschijnlijkheid zijn dit steenen uit de kerk van Borne, die vermeld zijn in “De Nederlandsche Heraut, 1^{ste} jaargang 1884, als door Baron Snouckaert van Schauburg omstreeks 1780 in de kerk aangetroffen. De schilden op den hier afgebeelden steen zijn: het gekwartileerde wapen van de familie Scheele (veld 1 en 4 een barensteel of tournooikraag, veld 2 (en 3) drie weerhaken), 2^e het wapen van Ripperda (waarvan paard en ridder nog sporen van vergulsel vertoonen op een zwart veld). De steen behoorde eens tot het grafmonument van Christoffel Scheele tot Weleveld, geb. 1528, overleden 20 Mei 1606, en van Judith Ripperda, geb. 1534, overleden 4 April 1608, dochter van Unico van Ripperda en Judith van Twickel.

De twee steenen met inscripties behelzen de aanvangsregels van een zeer groot Latijnsch grafscript, in de “Nederlandsche Heraut” I 190 als bijna onleesbaar vermeld en zeer verminkt opgenomen. In ’t kort gezegd, lezen wij uit dezen inscripties dat Rabo (Radbout) Scheele met Elisa, erfgename van het huis Sledehusen, gehuwd was en dit huis den naam kasteel Schelenburg (gelegen bij Osnabrück) kreeg, uit welke echtelieden afstamde Johannes S., die bij Nesa (Agnes) van Oer een talrijk nageslacht kreeg en wier zoon Heidenrijk S. tot vrouw had Geertruid Knehemna (von Kneheim), die voor zijne kinderen een beste moeder was; van deze kinderen trouwde Zweder S. met Anna (Johanna) van Weleveld, die het huis Weleveld ten huwelijk aanbracht, dochter van Johan van Weleveld en van (Wilhelmina) van Ruitenborg, -uit welk huwelijk ten slotte Christoffel Scheele voornoemd geboren werd.

Christoffel S. en zijn vrouw zijn ons bekend uit de “Bijdragen t.d. Geschied. v. Overijssel”, deel VI 321 en IX 356, uit de “Overijsselsche Almenak” van 1849, uit de “Geslachtkundige Aanteekeningen” van Mr. J. van Doorninck. Ik meen dus te kunnen volstaan met een enkele aanhaling omtrent hem uit een exerpt van het familiearchief van Freiherr von Scheele.

Hij nam in 1555 het Weleveld in bezit, doch moest in 1580 Twenthe ruimen, daar hij gesignaleerd stond onder “Konincks vianden”. Tot 1596 hield hij zich op in Osnabrück en op den Schelenburg. Teruggekeerd op het Weleveld bleef hij een krachtig voorstander van de leer van Luther, onder wiens gehoor hij vermoedelijk met zijn broer Caspar geweest is, zoodat hij deezen zelf de beginselen heeft hooren verkondigen, waaraan hij op het Weleveld vastgehouden heeft en volgens welke aldaar bij zijne nakomelingen steeds Luther-sche paedagogen als kapelaan dienst hebben gedaan.



Hiernaast het nieuwe poortgebouw bij de begraafplaats in Zenderen. Bedoelde steen is ingemetseld, links achter in de open poort.

Bij het lezen van deze teksten bekruipt je het gevoel dat er iets niet klopt! Uit het verhaal van Ter Kuile lijkt n.l. duidelijk te blijken dat de op achterzijde van de steen met het opschrift “*Huis des Gebeds Anno 1798*” de wapens van Schele en Van Rappart prijken. Het is dus de vraag hoe kan dan de steen uit het Zenderse kerkje in het poortgebouw van de plaatselijke begraafplaats zijn ingemetseld als de andere zijde in de Oude N.H. Kerk in Borne aanwezig is? Voor de oplossing van dit probleem zijn er twee mogelijkheden. 1^e De steen in het poortgebouw is een kopie. 2^e De oorspronkelijke steen is gesplitst. Dit laatste lijkt niet zo, waarschijnlijk vanwege de grote kans op breuk bij het splitsen. Dus toch een kopie? Dit zullen we na moeten gaan...



De in 1948 afgebroken waterstaatskerk van Zenderen met de beide gevelstenen.

Nemen we de maten van de steen in de kerk (opgave Ter Kuile), dan blijkt de lengte-breedte verhouding uit te komen op 1,52 (38 x 25 cm). Doen we ditzelfde bij de steen die in de kerkhofpoort is aangebracht, dan komen we op 1,25 (54 x 43 cm) uit. Hoewel ook deze steen is vervaardigd van zandsteen, lijkt op grond van deze verschillen in afmeting, toch de conclusie gerechtvaardigd dat we het over een andere steen hebben. Op de foto van de kerk is te zien dat er twee gevelstenen onder elkaar in de voorgevel aanwezig zijn. Hoewel we de afmeting van deze stenen op de foto niet nauwkeurig kunnen vaststellen, blijkt de verhouding van de zijden van de grote steen, gelijk te zijn aan die van de steen in het poortgebouw. De foto dateert van na de verbouwing in 1908. Daarom is slechts één conclusie mogelijk: de steen in het poortgebouw is identiek met die in de gevel van de kerk na de verbouwing in 1908. Gezien de

afmetingen van bedoelde stenen kunnen we met grote waarschijnlijkheid aannemen dat deze gevelsteen in of na 1908 zal zijn bijgemaakt. Want het meest waarschijnlijk lijkt dat de steen die nu nog in Zenderen is, vervaardigd moet zijn nadat de steen met de wapens gevonden werd (men wilde deze direct al behouden wegens de grote gaafheid en historische waarde ervan). En het ligt dan ook voor de hand te veronderstellen dat dit bijmaken in of kort na 1908 zal zijn gebeurd omdat toen aan de “Waterstaatskerk” werd gewerkt. Nagegaan zou nog moeten worden of we hierover gegevens in een der archieven kunnen vinden...

F.J. van Capelleveen.

UIT HET AANTEKENBOEK VAN J.B. SCHOEMAKER 11

Behalve een rekeningenboek liet dokter Schoemaker (geb. 1799, overl. 1879) ook een aantekenboek na. Het boek begint in 1848 en loopt door tot 1875. Enige van de aantekeningen in het Dagboek en andere archivalia van de heelmeester komen in deze kleine reeks aan de orde.

Deze keer nemen we opnieuw een paar passages uit het aantekenboek die we integraal af zullen drukken, dus met de toenmalige schrijfwijze enz. Op folio 112 treffen we, evenals in de vorige aflevering, de volgende aantekening aan waarop we nu wat nader ingaan:

112 Den nieuwen Gereformeerden Kerkhof in den Bornsen Es was op 1 mei 1874 klaar. Op 8 mei is het eerste lijk uit Zenderen op den kerkhof begraven.

Zoals reeds in aflevering 10 vermeld, was Gerrit Jan Pieperiet, † 3 feb. 1872, † 5 mei 1874, de eerste overledene die op dit nieuwe kerkhof werd begraven.

In het gemeentearchief van Borne vonden we (Gé Nijkamp) hierover de volgende gegevens: *Gerrit Jan P(i)eperiet, geb. Stad Delden 03-02-1827, overl. Zenderen, gem. Borne 05-05-1874. Zoon van Gerhardus Piperiet en Gesina ter Weeme.*

Tr. Ambt Delden 20-10-1866 Hermina ter Kulve, geb. 07-01-1841, landbouwster, overl. Borne 06-03-1914. Dochter van Tone te Kulve en Hendrika Duis.

Kinderen:

Hendrik Jan, geb. Hengelo 12-11-1876

Gerritdina, geb. Borne 25-08-1873

Op 20-12-1873 werd het gezin ingeschreven in de gemeente Borne op Zenderen 109.

*oud boer en
woning
in deze
gemeente
van naam
van naam
als mede
in de
telling van
een woon-
plaats
M. Schoemaker
en
H. Coop*

NUMMER *26 in tweeën*
 Op heden den *20* der maand *Mai*
 achttien honder vier en zeventig, zijn voor ons
 Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente BORNE, verschenen:
J. Pieperiet
 oud *veertig* jaren, van beroep *landbouwer* en
H. Coop
 oud *veertig* jaren, van beroep *landbouwer* wonende beide
 te BORNE, *ambtenaar van naam der Overledenen*
 welke ons hebben verklaard, dat op den *18*
 maand, des *voor* middags te *acht* uren, in het huis, staande te *Zenderen*,
 in deze Gemeente, is *Overledene Gerrit Jan Pieperiet*
Overledene *Hermina ter Kulve* geboren te *Ambt Delden*
 wonende te BORNE, *zoon van naam der overleden*
ouders aan comparanden Overledene, doch beide
Overleden

En hebben wij hiervan deze akte opgemaakt, die, na gedane voorlezing, is ondertekend door ons
in de Comparanten
J. Pieperiet
H. Coop
J. B. Schoemaker

Maart 2006

Op de overlijdensakte van Gerrit Jan, waarvan bijgaand een afdruk, staat als voornaam alleen Jan en de naam van de echtgenote is dan Hermina Keuverink. Deze twee fouten worden rechtgezet in de huwelijksakte opgemaakt bij het tweede huwelijk van Hermina met Arend Jan Hazekamp (Borne 18-11-1875).

Interessant aan deze overlijdensakte is ook dat we daarop de naam en de handtekening van dokter Schoemaker tegenkomen. Daaruit blijkt dat de dokter in Borne ook als ambtenaar van de Burgerlijke Stand actief is geweest!

Verder vinden we in het aantekenboek bij de data 31 juli en 15, 16 en 17 september 1873 het volgende opgetekend:

De nieuwe R. Catholieke Kerk te Delden is ingezegend den 31 julij 1873 door zijn Hoog Eerwaarde Ms. Schaepman aards Bisschop te Utrecht.

Sep 15 reisde ik met zijn Eerwaarde den Heer Storkhorst kapelaan te Borne na(ar) Kevelaar met het spoor op Arnhem zoovoorts kwamen we te Kevelaar om vijf uur; logement het Posthuis al waar eenige Zwolsche Heeren en dames ook logeerden waar het best goed en zindelijk was.

den 16 dinsdags 's morgens na elf uur ariveerde de Zwolse Processie die zeer talrijk was voor de tol boom te Kevelaar als waar ik Pastoor Spitzen, Pastoor Geerdink van Latum en Hein als kapelaan om de processie te begeleiden ontmoette!!!

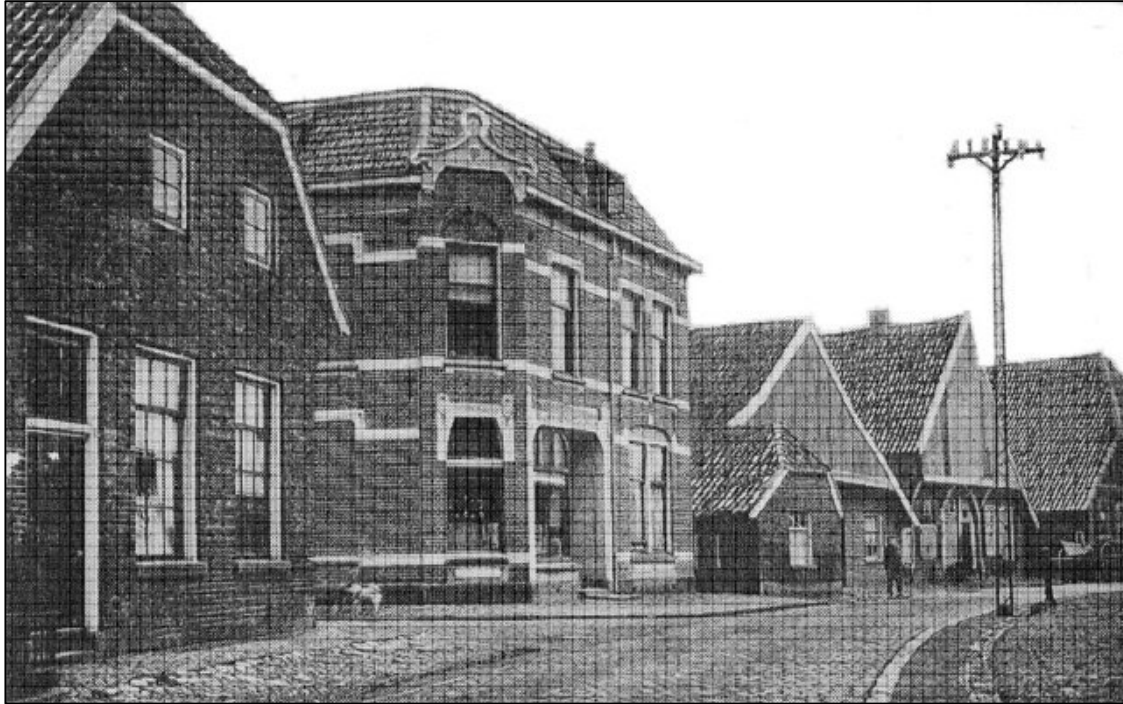
Wat een geestelijke vreugde. 10 à 12 in 't wit gekleede bruiden droegen een groot kaars die in de Kapel processie gewijd werd in gevoerd en aan gestoken werd, waar na de stop vol gevulde kapel een Moeder Gods zong en lied en kaars na de Pastoor af kondigde dat 's avonds in de groote kerk Lof en Predicatie zouden zijn en vervolgens om 9 uur in de Kepel den rozen krans 1 à 2 (maal) zoude gebeden worden die predicatie is door Pasoot Geerdink van Latum uitgevoerd welke zeer treffend was over de voor spraak van Marija.

den 17 's morgens 11 uur 24 minuten: de reis terug per spoor Kevelaar-Arnhem maar te Zevenaar komende was de trein nog maar vrij. Verder met moeite dan namen wij een wagen aan die ons naar Dieren bragte met zes personen per man f. 1,- en aldaar in 't spoor tot Hengelo.

J.B.F. Leuverink.

't Geleuf is nen stok om op te leunen, nich um op te sloan

ZO WAS 'T, ZO IS 'T



De winkel van bakker Immerman werd in 1906 gebouwd op de hoek van de Oude Almelosewég en de Grotestraat nadat het pand ter plaatse, waar Smienk en Telgenkamp woonden, door brand na blikseminslag verloren was gegaan. Het uiterlijk van de winkel heeft wel enige veranderingen ondergaan maar in grote lijnen is het gebouw behouden gebleven en jarenlang als bakkerij van de familie Immerman in gebruik gebleven. De laatste paar jaar door bakker dHert. In 2005 heeft het pand een andere nering gekregen. De firma Baartman heeft het aangepast voor woninginrichting.

Het pand links van Immerman is in 1925 vervangen en is thans de schoenwinkel van Ten Buren. Ook de panden aan de andere kant zijn verdwenen en grotendeels door de RABO-bank opgeslokt met deels later weer andere nering.



DE BOERDERIJEN VAN HERTME 1

De oudste sporen van boerderijen zijn enkele jaren geleden gevonden in de wijk Stroom Esch. (De benaming Stroom Esch is onjuist en had Stroones moeten zijn, naar de vroegere belangrijke boerderij Stroeding, Strodink of Stroonboer in dit gebied; Redactie). Onder de eslaag kwamen sporen te voorschijn van boerderijen uit de ijzertijd en de karolingische tijd. Een eerste schriftelijke opsomming van de boerderijen in Hertme vinden we in **Het Schattingsregister van Twente van 1475** (Lit. 1). De toenmalige landheer van Overijssel, bisschop David van Bourgondië, hief van alle grote of vol gewaarde erven een belasting (schatting) van 2 schilden en van de ongewaarde erven of kathes (kotters) 1 schild.

N.B.: U zult in dit verhaal soms verschillende schrijfwijzen aantreffen voor de naam van het zelfde erve. Dit komt omdat steeds de schrijfwijze uit de betreffende literatuur wordt gevolgd.

In Hertme (Lit. 1) worden de volgende vol gewaarde erven genoemd:

- | | |
|---------------------------------------|---------------------------|
| 1. <i>Middesdorp</i> (Misdorp) | <i>betaald 2 schilden</i> |
| 2. <i>Velthus</i> (Veldhuis of Veels) | <i>betaald 2 schilden</i> |
| 3. <i>Grevinck</i> (Greve) | <i>betaald 2 schilden</i> |
| 4. <i>Bertolding</i> (Het Bartelink) | <i>betaald 2 schilden</i> |
| 5. <i>Alarding</i> (Aalderink) | <i>betaald 2 schilden</i> |
| 6. <i>De Haer</i> (De Haar of Harink) | <i>betaald 2 schilden</i> |



Bij Veldhuis, Aalderink en De Haar staat vermeld, dat ze in eerste instantie 1 schild betaalden, maar dat na enige aandrang de rest alsnog werd voldaan. Er werden n.l. bij wanbetaling panden (beslagleggingen) genomen en deze werden publiekelijk verkocht, of men dreigde daarmee.

Het oudste nog bestaande deel van Erve Aalderink.

Als kotters worden in Lit. 1 genoemd:

- | | |
|--------------------------------------|-------------------------|
| 7. <i>Egberting</i> (Engbrink) | <i>betaald 1 schild</i> |
| 8. <i>Ebelenbroeck</i> (Kölner) | <i>betaald 1 schild</i> |
| 9. <i>Stroeding</i> (Stroonboer) | <i>betaald 1 schild</i> |
| 11. <i>Hertmermole</i> (Meulenbroek) | <i>betaald 1 schild</i> |
| 12. <i>Pigge</i> (Pigge) | <i>betaald 1 schild</i> |
| 13. <i>Swartekate</i> (Zwartkotte) | <i>betaald niet</i> |

Maart 2006

In het schattingsregister missen we een boerderij die er toen zeker al geweest moet zijn n.l. nummer 10. *Grotenhuis* (Groothuis) betaalt niet (zou er bij gestaan hebben). Dit is te verklaren door het feit dat op het Groothuis toen een adellijk huis stond en dat de adel toen was vrijgesteld van schatting.

Een volgende lijst van boerderijen in Hertme treffen we aan in de **verpondingsregisters van 1601 en 1602** (Lit. 2 en 3). In de enigszins rustige periode van de 80-jarige oorlog, werden deze registers opgemaakt van de Twentse boerderijen. Ze moesten naar gelang hun grootte grondbelasting (verponding) betalen. In Hertme worden in dit verband genoemd:

1. <i>Middensdorp</i>	<i>eigenaar de landheer</i>	<i>groot 10 mudden</i>
2. <i>Velthuis</i>	<i>eig. Weleveld</i>	<i>groot 10 mudden</i>
3. <i>Gerevinck</i>	<i>eig. v Coeverden tot Raen</i>	<i>groot 10 mudden</i>
4. <i>Bertelinck</i>	<i>eig. Weleveld</i>	<i>groot 9 mudden</i>
5. <i>Aelerdinck</i>	<i>eig. Weleveld</i>	<i>groot 4½ mudden</i>
6. <i>Die Haer</i>	<i>eig. Weleveld</i>	<i>groot 4½ mudden</i>
7. <i>Egbertinck</i>	<i>eig. Weleveld</i>	<i>groot 3½ mudden</i>
8. <i>Ebbelinckbroeck</i>	<i>eig. Kerk Borne</i>	<i>groot 5 mudden</i>
9. <i>Lansinck</i>	<i>eig. Weleveld</i>	<i>groot 10 mudden</i>
10. <i>Groetenhuiss</i>	<i>eig. H.v.Twickel/J.Mulert</i>	<i>groot 11 mudden</i>
11. <i>Mollenbroeck</i>	<i>eig. Vrouw van Reede</i>	<i>groot 2 mudden</i>
12. <i>Piggenhuiss</i>	<i>eig. Van Weerssel</i>	<i>groot 1 mudden.</i>

Middendorp, Veldhuis, Greve, Bartelink, Stroonboer (Lansink) en Grotenhuis komen in 1601-1602 voor als volle erven; Aalderink, De Haar, Egbertink, Kölner (Ebbelenbroek) en Meulenbroek worden kotters genoemd, terwijl Pigge een bijzitter genoemd wordt.

Uit 1602 stamt een lijst volgens welke de inwoners van Hertme heffingen moesten betalen voor het bezit van paarden, schapen, varkens en bijen (immen). Schapen komen in de lijst van Hertme niet voor. Hieruit blijkt, dat er in Hertme op dat moment reeds meer boerderijen waren dan die welke in het verpondingsregister genoemd zijn. Waarschijnlijk hadden deze boerderijen zo weinig grond, dat ze geen aanslag in de verponding behoeften te betalen (Lit. 4).



Erve Bartelink

Maart 2006

We komen in deze lijst de volgende boerderijen tegen:

1. *Hindrik tho Middesdarp* 6 paarden 15 varkens
2. *Velthuis* 5 paarden 11 varkens 3 immen
3. *Grevinck* 5 paarden 14 varkens 1 immen
4. *Bertelinck* 4 paarden 10 varkens 2 immen
5. *Aelderinck* 4 paarden 11 varkens
6. *Sweer ter Haer* 3 paarden 6 varkens
7. *Lubbert Egbertinck* 4 paarden 19 varkens 4 immen
8. *Kollener* 4 paarden 2 varkens
9. *Lammert Stroen* 4 paarden 3 varkens
10. *Herman opt Groetenhuis* 3 paarden 3 varkens
11. *Mollenbroeck* 3 paarden 1 varken
12. *Lammert Pigge* 3 paarden 5 varkens

Verder komen we voor het eerst tegen:

13. *Laer Berent (Laarhuis)* 1 varken
14. *Egbert Wever (Wevershuis)* 2 varkens 9 immen
15. *Engelbert Goessens* 2 varkens 3 immen
16. *Gert Kuper (Kuipershuis Zenderen?)* 4 varkens 7 immen
1. *Middesdarps knecht Luicken* 2 immen

Het zijn dus de grote boerderijen die de paarden hadden om het land te bewerken. De kleintjes mochten van een grotere nabuur wel eens een dag een paard lenen om hun stukje te bewerken. In de drukke tijden hielpen ze de grote boeren met b.v. gras of rogge maaien. Zo is het Wevershuis eeuwenlang een bijzitter of wonersplaatsje geweest van het Middendorp. Het Middendorp was te groot voor één gezin om te bewerken en kon, als hofhorige boerderij, niet



gesplitst worden. Daarom zien we bij deze grote boerderijen vaak boerderijtjes ontstaan die de benodigde arbeidskracht leverden. Dit met als tegenprestatie, de bewoning van het wonersplaatsje en het gebruik van enig bijgelegen land voor onderhoud van het eigen gezin op het wonersplaatsje.

Erve "De Greve".

Het paardengeld bedroeg in 1605, afhankelijk van de welstand van het kerspel, jaarlijks 12, 10 of 8 stuivers per paard van twee jaar of ouder. In 1612 moest van elk varken en elke bijenkorf jaarlijks 1 stuiver worden betaald.

Uit 1675 is een **vuurstedenregister** bewaard gebleven (Lit. 5). Om aan inkomsten te komen, hadden Ridderschap en Steden van Overijssel sinds ongeveer 1600 een belasting vastgesteld van iedere vuurstede of plaats waar men vuur maakt. Van iedere vuurstede moest jaarlijks 7 st.

Maart 2006

worden betaald door de gebruiker van het erve, die daarvan *niets mag verrekenen met de huur*.

Voor Hertme treffen we 1 vuurstede aan bij de volgende boerderijen: *Middelsdarp, Velthuys, Grevinck, Bertelinck, Alderinck, Joan ter Haer, Egberinck, Cöllener, De Roe, Groothuys en Pigge*.

Verder nog 1 vuurstede bij: 14. *Hartmer Wever* (Wevershuis) 15. *Jan Richterinck* (Kostershuis, Gospen- of Richterinkswoning) 17. *Middelsdarp lyftocht* (Oude Misdorp) 18. *Stricker Gerrit* (Veldhuis of 't Strykershuis) 19. *Velthuys lyftocht* (Oud Velthuis).

Hiermee komen we voor het eerst in een register lyftochtshuizen tegen, n.l. bij Middendorp en Velthuis. Bij grote boerderijen was het gewoon, dat er een klein boerderijtje bij hoorde met ongeveer 1/9 deel van het land. Dit diende als oudedagsvoorziening voor de oude generatie, als ze het wat rustiger aan wilde gaan doen en de boerderij aan de jonge generatie overliet. De lyftochten werden meestal aangeduid met het voorvoegsel "Oude" zoals Oude Middendorp en Oude Velthuis.

Naast de vuursteden, komen in Hertme in 1675 ook 2 ovens voor, n.l. bij de erven Middelsdorp en Velthuys. Ook in bakovens werd n.l. vuur gemaakt en ook voor deze vuursteden moest belasting worden betaald. Vóór de invoering van het vuurstedengeld hadden waarschijnlijk alle boerderijen hun eigen bakoven om brood te bakken. Maar na de komst van de belasting op de vuursteden deed vaak een flink aantal boeren samen met één bakoven, om zodoende de kosten te drukken.

In het vuurstedenregister wordt verder een aantal paupers of minvermogenden genoemd, die wel een vuurstede hadden, maar vrijgesteld waren van de betaling van het vuurstedengeld:

13. <i>Laor Joan</i>	(Laarhuis)
20. <i>Abraham int Sinder</i>	(Sonder)
21. <i>Kolck Hermen</i>	(De Kolk)
22. <i>Caete Wolter</i>	(Kotte)
23. <i>Pyper Lucas Weduwe</i>	(De Pieper)
24. <i>Huls Henrick</i>	(Hulshuis)
25. <i>Hans Joan Grevinck</i>	(Oude Greve?)
26. <i>Colleners Hermen</i>	(Kolner of Strik)
27. <i>Alderings Wever</i>	(Oude Aalderink)

In het jaar **1748** wordt de eerste **volkstelling** gehouden in Hertme (Lit. 6). Er wonen dan 281 mensen in Hertme waarvan:

*94 mannen en vrouwen,
59 kinderen boven 10 jaren
63 kinderen onder 10 jaren
34 knechten en meiden en
31 kostgangers en inwoners.*

Maart 2006

Ze wonen in een groot aantal boerderijen, lyftochten, schuren, kamers en hutten. Er was blijkbaar woningnood en veel armoede. Voor het eerst komen we in een register tegen:

28. <i>De Rooms Pryster Jannes Hommels</i>	(’t Hommers)
29. <i>Olde Egberink</i>	(Oude Egberink of Kraayenbos)
30. <i>Boomkamp</i>	(Boomkamp)
31. <i>Rotgerink</i>	(Rotgerink of Rutgerink)
32. <i>Gerrit ter Schuier</i>	(Schopman*)
33. <i>Olde Groothuis</i>	(Oude Groothuis of Spookhuis)
34. <i>Schoegerritswoning</i>	(De Koster)
35. <i>Olde Haere</i>	(Oude Haar)
36. <i>Egbert Emtenbelt</i>	(Emptenbelt)
37. <i>Gerrit Swartkotte</i>	(Zwartkotte**)
38. <i>Wolter Bartelinck</i>	(Oud Meulenbroek)
39. <i>Hoften Lambert</i>	(De Hofte)
40. <i>Olde Bartelinck</i>	(Oud Bartelink***)
41. <i>Hendrick Bartelinck</i>	(Klein Bartelink)

* *Komt in 1700 al in het markeboek voor als Schoppen Fenne.*

** *Komt in 1700 al in het markeboek voor als Swartkate.*

*** *Komt in 1686 al in het markeboek voor als Olde Bertelink.*



Dat niet ieder armelijk woonde blijkt uit de woning op Erve Bartelink die voor Pastoor Hommels werd gebouwd...

H.A.M. Woolderink.

Literatuur

1. Drs A.L. Hulshof,
Het Schattingsregister van Twente van 1475.
Zwolle 1953.
2. Het verpondingsregister van Twente van 1601.
Vereniging Oudheidkamer Twente 1985.
3. R.A.O. Statenarchief nummer 2456.
4. R.A.O. Statenarchief nummer 2604.
5. Vuurstedenregister 1675; R.A.O. Statenarchief nummer 2568.
6. Volkstelling 1748; R.A.O. Statenarchief.
7. Volkstelling 1795; R.A.O. Statenarchief.
8. Uitzettinge over de markte Hereteme; Archief R.K.Parochie Hertme.

EFKES RÖST

*'t Is neudig mangs n'n kotten wiel
de arbeid neer te legg'n.
De haân en 't heufd wat röst te gönn'n,
is efkes niks te zegg'n.*

*Ie kiekt dan efkes achterum
a'j weerk n'n zetje staakt.
En nemt dan zo in ogenschouw
van wa'j terechte hebt maakt.*

*Van wat der steed, van wat a'j zeet
nem ie ast'woar'de moat.
Ie weegt oen weerk en 't resultaat
veur da'j weer wieder goat.*

*'t Is meensenweerk, blij meensenweerk
en dat is nig verkeerd.
A'j mer 'n luk tevrèn könt ween
is 't a de meuijte weerd.*

*Mer eers de haân en 't heufd wat röst,
koestert dee röst meer zacht.
A'j later dan weer anpakt
doo'j dat wier met nije kracht.*

Jan Kleinman.

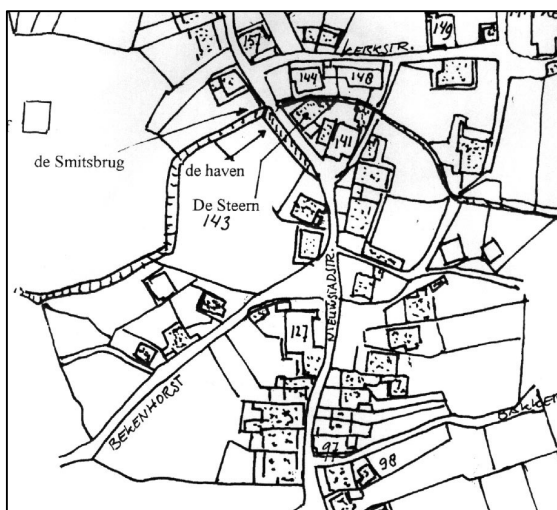


As 'n kop joa zeg en 't lief nee, krig 't lief gekiek

OVER “OALE BOORNSEN” 7

Een dwaalspoor

Nog voordat ik de geboorteaktes van de drie Johannussen in Hengelo opgespoord had, kwam ik in de archieven in Borne ene *Franciscus Wegters* tegen. Dat was in de tijd dat ik druk bezig was te achterhalen wie de hand had gehad in de kennismaking van *Geziena Korf* en *Hendrik Wegter*. Genoemde *Franciscus* was getrouwd met *Catharina Elisabeth Hesselman*. Zij was een dochter van *Hendrik Hesselman* en *Cornelia Korf* van huisnummer 149. *Catharina* moest dus tante zeggen tegen *Geziena*, de kasteleinse op “de Steern”.



Detail van de kaart van de oude dorpskern van Borne.

Bij de bovenrand huis nummer 149 van *Hesselman* gelegen aan de *Kerkstraat*. Boven midden op nummer 143 was het schipperscafé “de Steern”, nabij de *Smitsbrug* met daarvoor, gearceerd aangegeven, “de haven”.

Het huwelijk van *Frans* en *Catharina* werd voltrokken op 11 september 1863. *Frans*, geboren op 30 juli 1839, is de zoon van *Johannes Wegters* en *Gesina Hofstee*. Dus, lijkt het mij het meest waarschijnlijk dat dit *Johannus Wegter I* is, geboren in 1799, die

nadat hij weduwnaar geworden was, hertrouwde met *Gesina Hofstee*.; waarschijnlijk een broer van *Hendrik*. Misschien is deze de koppelaar. In elk geval heeft zijn zoon een relatie met een nichtje van *Geziena Korf* de weduwe.

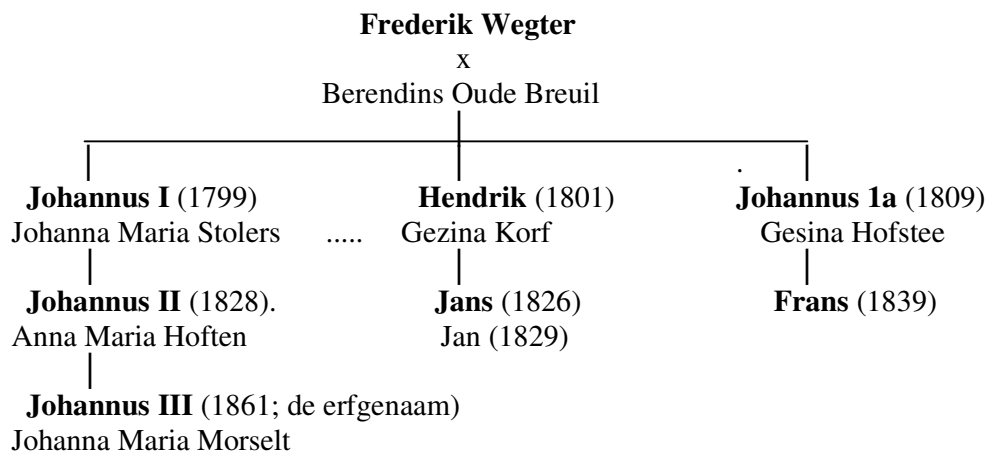
De huwelijksakte van 1 september 1838 van *Johannus* en *Gesina Hofstee* geeft uitsluitsel. *Johannus* was inderdaad de zoon van *Frederik Wegter* en *Dina Oude Breuil*. *Frederik* was wever en oud 29 jaar. *Gesina* was een dochter van *Franciscus Hofstee*, wieldraaier en *Hermine Kösterink* (op alle andere aktes heet ze *Willemina*). Er was niets gekoppeld, want *Johannus* en *Gesina* trouwden 5 jaar later dan *Hendrik* en *Geziena*. Iedereen die op het gemeentehuis bij het huwelijk aanwezig was moest getuigen dat *Hermine* dezelfde was als *Willemina*. Nog blijft de vraag wie dan wel *Hendrik* en *Geziena* koppelde.

Bovenbedoelde *Johannus* is wel een vreemde. Uit zijn leeftijdsopgave van 29 jaar bij het huwelijk in 1838 is af te leiden dat hij ongeveer in 1809 geboren moet zijn, terwijl *Johannus I* in 1899 geboren was. Hebben we hier mogelijk met een schrijf- of een rekenfout te doen? Het werd tijd om weer eens in Hengelo te gaan zoeken.

Rampen in de Steern en de erfenis

We weten al dat *Johannus III Wegter* op “de Steern” kastelein en kleermaker was, maar hoe kwam hij daar terecht? *Hendrik* had toch 2 stiefzonen, kinderen van *Geziena Korf*? Waarom volgde *Johannus III* *Hendrik Wegter* op? Dat lag helemaal niet zo voor de hand. *Hendrik* was

n.l. groot-oud-oom van *Johannus III*. Kijk maar eens naar het volgende stukje van de stamboom:



Om te bewijzen dat *Hendrik* over de erfenis kon beschikken moest worden aangetoond dat *Geziena* en haar zoons reeds waren overleden. Eigen kinderen had *Hendrik* niet, anders waren zij de erfgenamen geweest. Wel had het hele gezin *Wegter-Holtkamp*, stiefvader, moeder en zoons, elkaar bij akte bij notaris *Egbert Wilmink* als erfgenaam benoemd. Onderzoek leerde dat:

Jans Holtkamp was overleden op 18 maart 1850, 24 jaar oud,

Jan Holtkamp was overleden op 1 april 1867, 38 jaar oud,

Geziena Holtkamp-Korf was overleden op 28 april 1867.

Geziena overleed nog geen maand na *Jan*, dus *Hendrik* stond er alleen voor... Hij moest een opvolger zoeken want hij was zelf bijna 65 jaar. 't Meest voor de hand liggend was dat dat *Frans Wegters*, de zoon van zijn jongste broer *Jannes*, zou zijn. Deze woonde ook het dichtst bij, n.l. bij de Oude Kerk. *Frans* was op 11 september gehuwd met een nichtje van zijn vrouw, Catharina Elisabeth Hesselman. De enige broer van *Frans*, *Wilhelmus*, geboren in 1841, was op 8-jarige leeftijd overleden. *Frans* was familie van hem en *Catharina* was familie van *Geziena*, dus hen moest hij het eerst vragen.

Frans de enig overgebleven zoon van broer *Jannes*, was 28 jaar en *Catharina*, nichtje van zijn overleden vrouw *Geziena*, was 32 jaar. Zij hadden al twee kinderen: *Gesiena*, geboren op 17 juli 1864 en *Johannus Hendrikus*, geboren op 13 mei 1866. Het oudste kind was dus twee en een half en het jongste was nog geen jaar oud. *Frans* was damastwever net als zijn vader *Jannes* die zich overigens *Wegters* noemde. Zij hadden een best bedrijf en een groot huis, midden in het dorp, geërfd van wieldraaier *Hofstee*. Vader *Jannes* was 58 jaar en werkte nog volop mee. Nee, *Frans* bedankte voor de erfenis. Zijn eigen bedrijf draaide veel te goed.

Bernard, *Hendriks* oudste broer, was getrouwd op de "Schiphorst" in Dulder, Saasveld. *Johanna Maria* en hij hadden 10 kinderen gehad, waarvan er toen, in 1867, al 6 waren overleden. Zij hadden van deze kinderschaar toen nog één zoon, *Jans*, en drie dochters overgehouden. Zij waren net in diepe rouw. Hun zoon, *Jans*, die volwassen was geworden en opvolger zou worden op de boerderij de "Schiphorst" was 3½ maand ervoor overleden. Hun dochter, *Renella Maria*, woonde bij hen in met een gezin van 6 kinderen. Zij was toen 7 maanden in verwachting van het zevende kind. *Bernard* had 3 kleinzons en 3 kleindochters.

Maart 2006

Jans jr. was 13 jaar, *Gerard* 9 en *Gerrit Jan* was 6. Er was daar teveel verdriet om het verlies van de in januari overleden *Jans*. En *Bernard*, toen 76 jaar oud, moest met hulp van zijn drie kleinzoons de boerderij draaiende zien te houden.

Broer Jan I, op “*de Wegter*“, had twee zoons: *Jan II*, 39 jaar oud en de opvolger, was getrouwd en zijn vrouw *Anna Maria*, was in verwachting van het zesde kind; *Gerard*, 29 jaar en ongehuwd, was verknocht aan de boerderij (misschien was “verknecht”, als dat woord al bestond, nog wel een beter woord geweest). *Gerard* was een echte boerenknecht en ook niet erg geschikt als tapper. *Jan II* had 3 zoons en 2 dochters. *Jan III* was op 20 februari 6 jaar geworden, *Bernard* was 4 en *Gerard* was 2 jaar oud.

Broer Gerard, die op “*de Fotte*” was getrouwd, had twee zoons gehad. De jongste was net een jaar ervoor overleden en de overgebleven zoon was drie jaar daarvoor op de boerderij in getrouwd.

Of *Hendrik* er over gedacht heeft om een kind van zijn zussen als erfgenaam te benoemen, weet ik niet, maar voor de duidelijkheid nemen we ook daar even een kijkje.

Zus Janna Mulder-Wegter woonde in Zenderen op de boerderij “*den Belt*”. Haar oudste zoon *Johannus*, 46 jaar oud, was opgevolgd. Hij had een gezin met 3 kinderen. Haar tweede zoon, *Antonie*, was 43 jaar, ongehuwd en schoenmaker. Blijkbaar geen van beiden kandidaat. Dan kwam *Bernard*, 39 jaar oud. Deze was 15 jaar geleden naar Pruisen vertrokken. Dan nog twee zoons van 34 en 24 jaar die na hun militaire dienst *Bernard* achterna gegaan zijn naar Duitsland.

Zus Henrica Grimberg-Wegter had twee zoons: *Johannus Antonius*, 30 jaar oud en *Antonie*, 24 jaar oud, beiden opgeleid tot schoenmaker. *Antonie* had net een nieuwe baan geaccepteerd in Delden waar hij op 16 mei 1867 moest beginnen.

Dus alleen op “*de Wegter*” waren drie kandidaten. Maar de oudste, *Jan III*, was pas 6 jaar oud. Opeens kreeg *Hendrik* een goed idee, maar daarover vertellen we een volgende keer...

R. van Goethem.

DE OALE SCHÖPPE GEOPEND



Na koffie met krentenwegge in het Bussemakerhuis en een korte huifkارتocht door Oud Borne, werd op 12 december j.l. De Oale Schöppe op het Erve Mösselboer geopend. De opening werd, na enkele toespraken op de deel van het erve, verricht door “Richter” Nico Lansink Rotgerink, samen met eigenaar Jan Hassels Mönning. Na het doorknippen van de touwen kon de vlag van Borne verwijderd worden en de deuren geopend. Daarna mochten de circa 80 bezoekers het inwendige van schuur bewonderen waarin een permanente tentoonstelling over de Meyershof is ondergebracht.

De schuur is schakel in de Twentse Wegge Route, maar zal ook gebruikt worden als vergader- en archiefruimte voor onze vereniging. Wij wensen eenieder geluk met deze culturele uitbreiding.

Redactie.

STORK IS IN BORNE BEGONNEN

De machinefabriek van de Firma Gebr. Stork & Co vindt zijn oorsprong in Borne. De heer C.T. Stork deed hiervan verslag in de Hengelosche Fabrieksode van 2 september 1893. Hij schreef daarin o.a.: *Op mijn 14-daagsche reisjes naar Almelo voor mijn zaken had ik kennis gemaakt met een zekeren smid Meyling, een schrander man, kundig in zijn vak.* Het is niet bij die ene ontmoeting gebleven. Na een nadere kennismaking besloten de heren om een



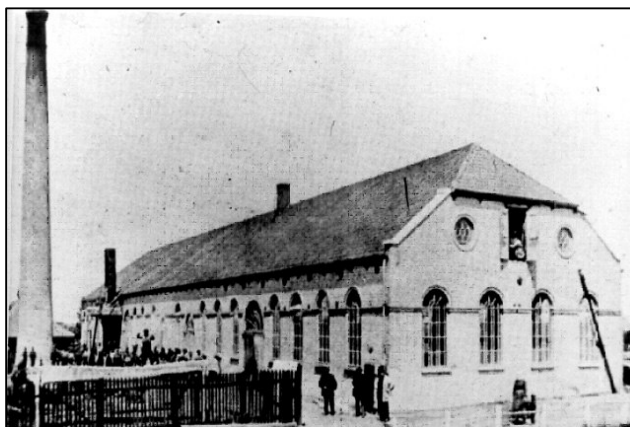
compagnonschap te vormen van Meyling met Coenraad Stork, de in Delft afgestudeerde ingenieur. En zo kwam de ijzer- en metaalgietery Stork & Meyling in Borne omstreeks 1855 tot stand. De firma startte met de werkplaats die Meyling in Borne had aan de *Almeloschestraat*, thans Oude Almelseweg. De werkplaats stond ongeveer tegenover de huidige basisschool De Esch. Behalve de gietery was er ook een draaierij. Meyling had daarvoor zelf een draaibank gemaakt.

C.T. Stork

In Twente was behoefte aan een goede reparatiewerkplaats voor de zich ontwikkelende fabrieken die gebruik maakten van stoommachines als aandrijfmedium. Ook nieuwbouw van stoommachines leek een aantrekkelijke optie. De samenwerking heeft zo'n tiental jaren geduurd met goede resultaten. De fabriek begon net redelijk te renderen toen Coenraad door een ongeluk het leven liet. Daardoor werd het compagnonschap ontbonden en de heer Meyling trad uit.

De fabriek van Stork & Meijling aan de Oude Almelseweg.

C.T. Stork zocht daarop deskundige hulp en zette de firma voort. In 1865 werd de eerste stoommachine gebouwd. Op 4 september 1868 werd de fabriek die naar Hengelo was overgeplaatst, in gebruik genomen. Enkele belangrijke redenen voor het zich in Hengelo vestigen waren het feit dat intussen de spoorlijnen Almelo - Hengelo - Salsbergen en Zutphen - Hengelo - Enschede beschikbaar kwamen en Hengelo dus aan een spoorwegknooppunt kwam te liggen. Verder was de aanwezigheid van andere daar vlakbij liggende fabrieken van de familie Stork hieraan debet.

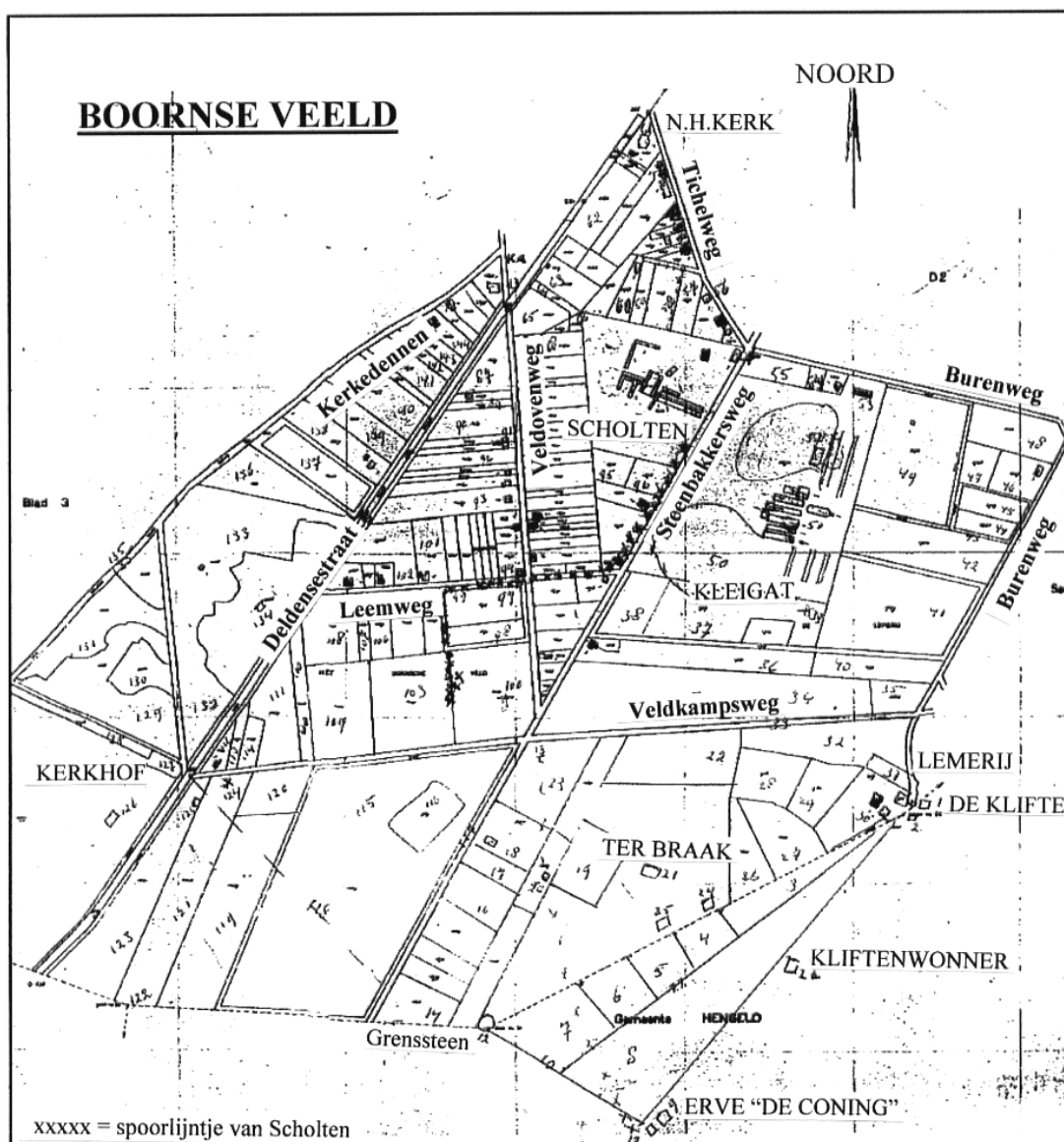


In Hengelo beschouwde men de afdeling *reparatiën* al direct als minder belangrijk dan de machinefabriek. Men ging op relatief grote schaal over tot nieuwbouw, tot het produceren van stoomketels. Hoewel dat in de eerste jaren niet geheel volgens de verwachting verliep is de fabriek uiteindelijk toch goed "op stoom" gekomen. Ziedaar de redenen waarom deze grote industrie aan de Bornse neus voorbij ging...

Redactie.

RODNGANG OVER 't BOORNSE VEELD

Deze keer starten wij onze wandeling in Buren bij erve "De Coning" (Weernink), dat is nummer 9 op bijgaande kaart en net over de gemeentegrens in Hengelo gelegen. We zien bij nummer 1 De Kifte, 2 "Kiftenwoner" Besselink en 2a Weghorst. We laten dit achter ons want dit is reeds beschreven in (bron 1): Vanuit Weernink baande men zich vroeger, om het koren te laten malen, via de Veldkampsweg een weg regelrecht afgaande op de korenmolen van Dikkers nabij de Bornerbroeksestraat.



We gaan via de Burenweg, nummer 10, door de landweer die begint bij erve Breukers "De Lemerij", 31. Deze landweer is in 1770 op bevel van de graaf van Wassenaar aangelegd en wordt uitgebreid beschreven in (bron 2). Vanaf nummer 12 bij de grenssteengaan we langs de

Schildsweg voorbij nummer 25, 't huisje van *Wottel Jan* en nummer 24 't hutje van Steinman met zijn dochter. Ter zijde van Breukers, op de hoek van de landweer bij de grenssteen, was een jodenkerkhof. In 1967 is dit kerkhof geruimd en zijn de menselijke resten overgebracht naar het kerkhof Kana aan de Prins Bernardstraat (thans Twijnerstraat).

Op nummer 21 is Ter Braak begonnen met een varkensstal. Dit is het Welemansveld. Hij heeft indertijd "*Fluitjörre*" ervoor gespannen om deze grond geschikt in handen te krijgen. In 1925 is deze grond ontgonnen. Op nummer 19 en 22 is een voetbalveldje van VDO geweest. Op nummer 20 stond het later verplaatste boerderijtje van "*Koets'njan*" en op nummer 18 is de familie Kristen gaan wonen die wegens uitbreiding van Jonge Poerink aan de Molenkampsweg in 1928 naar hier is verhuisd, naar perceel dat in 1925 door Wolthuis ontgonnen was. Voor de tweede maal moest de familie Kristen dus wijken, nu voor de aanleg van de E 8.

Het voetpad Delden – Borne moest eveneens door de aanleg van de E 8 deels verdwijnen. We volgen dit pad naar het gebied van de voormalige steenfabriek van Morselt en we steken daarvoor de Veldkampsweg over. We gaan voorbij "*'t Veeld van Tony Rientjes*", het woonhuis van Leferink, "*'t Hoge veeld van Schwering en Mörselboer*" en de veldgrond "*Lemerij*" van Mörselboer en Rientjes. Naast dit perceel, nummer 51 langs de huidige Steenbakkersweg, heeft in 1861 de Heer Arntz uit Midlingen ruim 1 bunder heidegrond gekocht van Morselt. Hij vulde dit aan met heidegrond van Lensink zodat het totale oppervlak 3 bunder bedroeg, genoeg voor een steenbakkerij. Op nummer 50 was het bij de fabriek behorende kleigat. In 1864 is het *tichelwerk* door Herman Morselt overgenomen met alle gebouwen. In 1959 is de steenfabriek verkocht.

Op nummer 53 vinden we de huisplaats van de familie Kluppels – Hees. Nummer 54 was het erf van steenfabrikant Morselt en op 55 was de latere opslagplaats van Coberco. Hierin is thans, aan de Tichelkampweg, het autobedrijf van de gebroeders Lansing gevestigd. Op nummer 52 vinden we nog een gedeelte van de steenfabriek van Scholten. We steken nu de Steenbakkersweg over en komen bij het Tichelwerk van Scholten. Met dit tichelwerk begonnen in 1864, maar onzeker is of dat precies op deze plaats was. Over de genoemde steenfabrieken is uitvoerig geschreven in (bron 3).

We gaan verder met de wandeling en komen bij het woonhuis van de familie Haafkes. Daarnaast liep een looppad van Scholten naar de Deldensestraat. Iets meer naar het dorp zijn we dan bij het erf van de familie Lansink. Achter hun huis is uitzicht op volkstuintjes op grond van Twickel en daarnaast, op nummer 61, staat de nieuwe Hervormde kerk. Langs deze percelen komen we bij een kleigat, nummer 63, van de steenfabriek van Bussemaker met daarbij een watermachientje t.b.v. de fabriek van Spanjaard. Daarnaast, om de hoek, ligt het kleigat van Scholten met op de hoek op nummer 66 de woning van Willem Pelt, die hij huurde voor 90 cent per week.

We bevinden ons op het *Bornsche Veld* op de Veldovenweg en komen langs enkele percelen tuingrond, de nummers 67 – 73 en bouwland van Bussemaker op de nummers 95 en 96. Aan de overkant van deze weg ligt op 91 het erf van Egberink (*De Strotte*) en op 94 woont de familie Kroeze. Vanaf nummer 108 liep langs 97 en 98 een spoorlijntje vanaf het oude kleigat van Scholten (109 – 103), zie xxx op de kaart, naar het tichelwerk van Scholten. Dit kleigat

werd later een stortplaats van de firma Heerbaart. Ongeveer in 1946 is men hier met boringen begonnen.

Perceel 110 was van Leferink en hier werd in 1900 begonnen met de bouw van een huis voor Morskate. Hij was afkomstig van het erve Morskate in Azelo. Volgens G. Morskate was hier toen alles begroeid met heide en dennen. Om er te komen moest men over een smal pad, dat de *Kattendiek* werd genoemd. Omdat daar vlakbij ook het voetbalveld van NEO was werd het pad langzamerhand breder. Na de oorlog werd aan het pad de naam *Leemsweg* gegeven. Morskate kreeg toen nummer 1 als huisnummer. G. Morskate is in 1959 van hier vertrokken. De vader van G. Morskate moest voor Van Gelder op perceel 119 een put graven. Na 3 putringen had hij nog steeds geen water, wel leem. Hij gooide er toen maar een paar emmers water in en is er toen maar snel vandoor gegaan...

We zijn intussen op nummer 125, de kerkengrond de *Huttenkamp*, waar in 1939 in een klein hutje, Joh. van Leeuwen woonde, die in Wereldoorlog II is vertrokken. Op de hoek was perceeltje nummer 112, grond van Weelman, dit werd in 1939 gekocht door Scholten. Hierop woonde Hemmink die er een huis en café *De Zonnebloem* had met "verlof" en speeltuin. Later woonde hier de familie D. Pigge met Gesina Nijland. Vader Pigge werkte als stoker bij de steenfabriek van Scholten. Fabrieksarbeiders die bij Scholten werkten zetten hier hun fiets neer.

Op de Huttenkamp hadden gegoede ingezetenen van Borne hun tuinen.

In 1944 is dit alles verdwenen. Op nummer 124 werd op 1 mei 1944 een huis door een bom getroffen waardoor het gedeeltelijk werd beschadigd.

's Middags tegen etenstijd was het hard lopen om een bord, lepel en vork te krijgen, dan kwam er erwtensoepp uit de gaarkeuken die zo dik was dat de lepel er in kon staan!

Perceel 119 en 120 was oorspronkelijk van Twickel. Daar woonde de "*Bargjorre*" van Gelder. Hij is verongelukt in de buurt van Zwolle toen hij op weg was naar de markt aldaar.

Op de plaats waar Pigge woonde is later de familie Kristen gekomen. Zij kwamen van perceel 18 waar ze weg moesten door de aanleg van de E8. We zien op perceel 116 een hut aangegeven. Daardoor zal de naam Huttenkamp zijn ontstaan. Het gebied was 11 ha groot met veel heide en dennen en was eigendom van Rientjes. In 1912 heeft Gerhard Rientjes, geboren in 1885 op de Hof, de Huttenkamp in zijn eentje met twee paarden omgeploegd waarbij hij gebruik maakte van een z.g. *halve gek*. Die hij, zoals hij mij verteld heeft, door de smid Hein van Harten als een soort bak had laten maken van ongeveer 1 m³ inhoud. Daarover liep in het midden een ketting. Was de bak vol, dan kon hij m.b.v. de ketting de bak omkiepen op de plek waar hij de inhoud wilde deponeren. Om de dennenbomen er uit te krijgen werd de halve gek er voor gespannen en werd de boom er met wortel en al uitgetrokken. Het paard werd "razend" als de boom op zijn achterwerk terecht kwam. Hij heeft er in totaal twee jaar over gedaan en bleef soms in de hut overnachten. De hut, die er al jaren stond, heeft hij in brand gestoken. Gerhard Rientjes is 96 jaar oud geworden.

Bij perceel 122 is de grens aangegeven door een paal. Het is daar grond van Twickel en deze paal markeert de marke *Zenderen*, 't *Markepoalsken*, bij de landweer. We steken nu de Deldensestraat over bij het gemeenteveld waar voorheen de ijsbaan was. We komen langs het algemeen kerkhof bij het kruispunt met de Twickelerblokweg. We gaan langs het bos van de

gemeente Borne en het bos van Spanjaard en verder langs verschillende percelen weidegrond van Bornse inwoners. Dit stuk werd later de Kerkedennen genoemd waarop een villawijkje is ontstaan. Op nummer 143 bij de woning van Nijhuis, "De Muske", heeft vroeger een papierfabriekje gestaan dat in 1929 is afgebrand.

We hebben met bovenstaande wandeling een overzicht verkregen van en over het Bornsche Veld. In dit gebied zijn veel bedrijven tot stand gekomen die, voornamelijk in de 19^e eeuw, aan veel arbeiders werk hebben verschaft. Ook hier is al het oude verdwenen en zijn nieuwe woningen gekomen.

M.G.E. van Harten – Fransen.

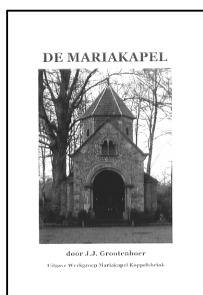
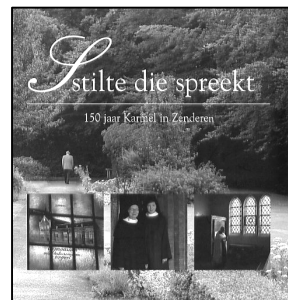
Bronnen.

1. M.G.E. van Harten – Fransen.
Verhalen uit vorige eeuwen rond de gemeente Borne, z.j. (ca. 2000).
Deel 2: Het Schilt – Buren.
2. M.G.E. van Harten – Fransen.
Landweren, Borgen & Postwegen, Grepen uit de historie van Borne, Borne 1990.
3. M.G.E. van Harten – Fransen.
Grepen uit de historie van Borne, Deel 2, Borne 1987.



BOEKENNIEUWS

Ter gelegenheid van het jubileum *150 jaar Karmel in Zenderen*, verscheen het boekje **Stilte die spreekt**. Het 80 pagina's tellende boekje bevat een zeer summier *Ten geleide* door Pater Tjeu Timmermans waarin iets over de geschiedenis van de Karmelieten in Twente wordt meegedeeld. Vervolgens worden soms verrassend fraaie kleurenfoto's getoond, voornamelijk van de bewoners van zowel het vrouwen- als het mannenklooster in Zenderen. Het boekje wordt besloten met een hoofdstukje waarin de *Regel van de Karmel* wordt weergegeven. Een lijst met bijschriften bij de foto's completeert het geheel. Al met al een zeer aardig fotoboekje, uitgegeven door de Nederlandse Provincie Karmelieten (Almelo). Samenstelling en vormgeving zijn van Rob Lucas te Enschede en de foto's zijn gemaakt door Jan Kolner en Emmy Lokin. Het boekje is in de boekhandel verkrijgbaar voor € 12,50.



Dit najaar verscheen een klein gidsje met als titel **De Mariakapel**. Het is een 17 pagina's tellend boekje dat is uitgegeven door de Werkgroep Mariakapel Koppelsbrink en de tekst is van J.J. Grootenboer. Het in kleurendruk uitgegeven drukwerkje is verlicht met kleurenfoto's van Ruud Grootenboer en verhaalt over het ontstaan en de moeizame verkrijging van vergunningen voor de bouw van de kapel op het vroegere kerkhof waar eens de Waterstaatskerk heeft gestaan. Hoewel bijschriften bij de tussengevoegde bouwschetsen ontbreken, is het toch een alleraardigst geschriftje geworden dat voor € 3,00 verkrijgbaar is bij de heer H.G. Rientjes, Koppelsbrink 30, Borne en bij de VVV Borne.

UITHANGTEKENS IN DE GEMEENTE BORNE

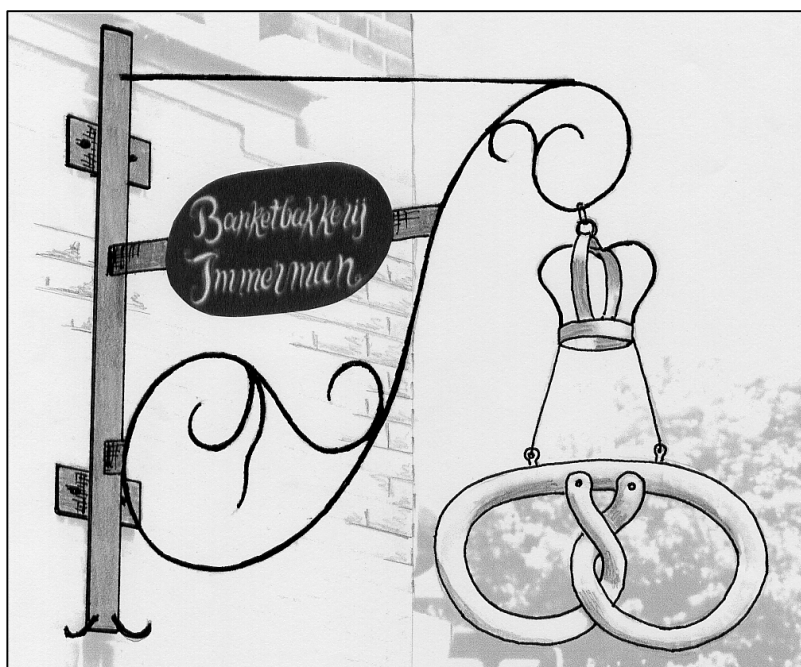
Uithangtekens werden al vroeg gebruikt. Zo vestigden de Romeinen reeds de aandacht op hun wijnhuizen door het uithangen van een groene krans van wingerdbladeren. Later werd dit gebruik overgenomen door de door hen onderworpen volkeren. Daarbij werd de krans vaak uit hout of ijzer vervaardigd. In Nederland koos bijna elke ambachtsman, vanaf de 17^e eeuw, zijn eigen uithangteken waarmee hij de aandacht op zijn nering wilde vestigen. Zo gebruikte de schoenmaker een leest of laars, de kleermaker een schaar, de apotheker een gaper of vijzel, de barbier het scheerbekken en de koekenbakker een olifant, krakeling of bijenkorf.

Uit deze inleiding blijkt duidelijk dat we onder een uithangteken verstaan: een bord of teken dat aan een gevel hangt en wel, in het algemeen, dwars daarop. Moderne lichtreclameborden tellen we natuurlijk niet mee, evenals plat op de gevel geschroefde reclameborden, hoe fraai sommige ook mogen zijn.

Het gebruik van uithangtekens ging vooraf aan dat van gevelstenen. Het doel was, een bepaald pand kenbaar te maken, dus een adressering te geven. De noodzaak hiertoe verviel in Nederland pas einde 17^e begin 18^e eeuw bij de invoering van de huisnummering.

Al vroeg in de 17^e eeuw werden er b.v. in Amsterdam regels uitgevaardigd om overlast of brandgevaar door uithangtekens tegen te gaan. Vooral in de toenmalige smalle straatjes was, bij brand, het overslaan van vlammen via houten uithangtekens naar de overzijde van de straat, niet denkbeeldig. Ook mochten de uithangtekens niet verder uitsteken dan de toen gebruikelijke luifels aan de huizen, zodat de doorgang in de drukke straatjes niet onnodig belemmerd zou worden.

Het helaas verdwenen fraaie uithangteken bij Bakkerij Immerman, later Dhert, op de hoek van de Grotestraat en de Oude Almeloseweg.



Borne zal m.b.t. het gebruik van uithangtekens wel geen uitzondering zijn geweest. Toch zijn de gegevens over het gebruik ervan zeer spaarzaam. In de Bornse Courant van 5 juli 1902 maakt de schrijver "Observer" gewag van een uithangteken waarop een violist gestaan zou hebben. Dit teken moet gehangen hebben aan de herberg "Strijk op" die achter de latere bakkerij van Immerman

waar nog later bakker Dhert zijn nering had en die op de hoek van de Grotestraat en de Oude Almelsestraat gestaan zou hebben. Van dit uithangteken is helaas geen afbeelding bekend.

In de wat recentere tijd, toen de fotografie in zwang kwam, worden echter, behalve bordjes met het opschrift "Kapper" of "Sigaren", in Borne geen uithangtekens waargenomen op de van ons dorp beschikbare foto's. Het herkenbaar maken van neringen in Borne werd meestal beperkt tot beschilderingen van winkelruiten met tekst of naam, of door het vastschroeven van reclameborden op de gevel. In de nieuwe tijd, na de tweede wereldoorlog, grijpt men gelukkig echter zo hier en daar weer terug op het oude gezellige gebruik. Helaas zijn er van die nieuwere uithangtekens al weer enkelen verdwenen zoals b.v. die van bakker Immerman, van slagerij Frans van Schoot aan de Grotestraat en die van loodgieter Lansink die in het Tusveldhuis in de Marktstraat woonde.



Dit fraaie exemplaar hangt bij Liedenbaum in Hertme. Het is een voorbeeld van hergebruik want eerder was dit bord beschilderd met de reclame voor Dommelsch Bier; het hing toen wel op dezelfde plaats.

Toch zijn er ook nu nog enkele leuke uithangtekens te bewonderen. Zoals b.v. die op de foto hiernaast. Verder is een mooi voorbeeld van een teken te zien in het dorp Borne bij Galerie Fred Bakker in de Klopjeswoningen aan de Koppelsbrink.

Ook het teken van Galerie Polder aan de Abraham ten Catestraat is een juweeltje. De reuzenkraan aan de gevel van het pand van de firma Leverink aan de Grotestraat drukte, hoewel als uithangteken aanvechtbaar, prachtig de nering van de firma uit. Ook deze is helaas weer verdwenen maar nog te zien in Bornerbroek in de Pastoor Ossestraat.

De overige uithangtekens in de gemeente Borne kunt U zelf wel ontdekken. Gewoon een beetje vaker om U heen kijken als U door het dorp of een der kerkdorpen gaat. Het is beslist de moeite waard en soms zelfs verrassend!

Chroniqueur.

Wat woar is, hef gen oaverdrieving neudig

SPOREN VAN HERALDIEK IN EN OM BORNE

Onder bovenstaande werktitel is een der redactieleden bezig met de voorbereiding van een boek over familiewapens en wapens van overheden en instituten e.d. die allen iets met Borne te maken hebben. Het is de bedoeling dat het boek een goede afspiegeling zal zijn van alle wapens die door de verschillende wapendragers, van vroeger tot heden, werden en worden gedragen.

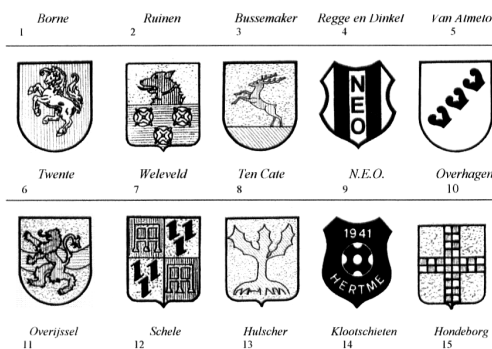


Het boek zal waarschijnlijk de volgende opzet krijgen. Na een inleiding en een hoofdstuk over het gebruik van heraldiek in Borne, zal van elk wapen een beschrijving worden gegeven. Ook alle extra's zoals helmteken, dekkleden en andere relevante gegevens zullen, voor zover beschikbaar, worden vermeld. De beschrijvingen worden in de hoofdstukken alfabetisch gegroepeerd in groepjes van 20 stuks. Daarbij wordt verwezen naar de afbeeldingen van de wapenschilden op de betreffende wapenkaart, waarop steeds 20 wapenschilden zijn afgebeeld. In een toelichting zal de band van de wapendrager met Borne worden aangegeven. Dit kan een stukje geschiedenis zijn, maar ook de eenvoudige mededeling dat de betreffende wapendrager vanaf een bepaald jaar inwoner van Borne is of is geweest. Verder wordt bij elke wapenbeschrijving een literatuurverwijzing gevoegd naar een voor het wapen of de toelichting belangrijke bron.

De hoofdstukken zullen worden afgewisseld met een thans nog zichtbaar spoor van heraldiek in de gemeente Borne. Een literatuurlijst met algemene werken over heraldiek ontbreekt natuurlijk niet. Ook een verklarende woordenlijst zal worden toegevoegd evenals een alfabetische inhoudsopgave van de behandelde wapens met (geslachts-)namen en een verwijzing naar de beschrijvingen en de wapenkaarten.

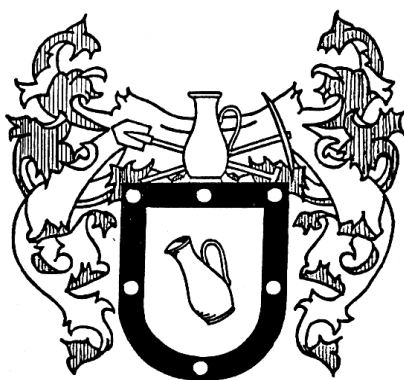
Hiernaast een verkleind voorbeeld van een pagina van de wapenbeschrijvingen. Hieronder een verkleind detail van een wapenkaart.

Wapenbeschrijvingen 1
<p>Hambroick, Van Wapenbeschrijving: Doorsneden van goud op azuur. Over alles heen een blauw gekroonde klimmende leeuw van keel. Een halfaanziende helm, een kroon met drie bladeren en twee paalen. Helmtéken: Een uitkomende klimmende leeuw van keel. Dekkleden: Keel en goud. Afbeelding: Kaart 1, No. 17. Toelichting: Oude adel uit het graafschap Meurs. Bij besluit d.d. 28 aug. 1814 werd W.H. van Hambroick tot Weleveld benoemd in de Ridderschap van Overijssel. Joost Lambert Hambroick tot Arentshorst († 1748) was, na onregelmatigheden bij een eerdere verkoop, in 1719 eigenaar geworden van de havezathe Weleveld. Mogelijk heeft het feit dat zijn moeder stamde uit het geslacht Van Welvelde, een rol gespeeld bij de aankoop van het goed. Een aankoop die pas in 1752 definitief werd afgehandeld. Vanaf 1726 is het huis Weleveld reeds bewoond geweest door "mademoiselle Maria Jacoba Chalus". Joost is gehuwd geweest met Mechteld Anna Bentinck van Diepenheim die hem drie zonen schonk. Zeger Eusebius en Lambert Joost lieten het goed aan hun broer Robert Hendrik van Hambroick. De Van Hambroicks hebben veel aan de havezathe veranderd. Bron: Jhr. A.J. Gevers c.s., De Havezaten in Twente en hun bewoners, Zwolle 1995, pag. 106.</p>
<p>Hondeborg Wapenbeschrijving: In goud beladen met een zilver-keel geschaakt kruis van 30 blokjes. Afbeelding: Kaart 1, No. 15. Toelichting: Het geslacht Van den Hondeborg wordt gedurende een periode in de 13^e en 14^e eeuw genoemd en soms in verband gebracht met de Hondeborg in Zenderen. Of ze er daadwerkelijk gewoond hebben is tot nu toe niet uit schriftelijke bronnen gebleken. Waarschijnlijk is dat echter wel zo. Bron: Wapenkaart met Wapenen der Hoog-Edele en Ridderlijke stammen in het Landt van Overijssel, Amsterdam 1633.</p>
<p>Hulscher Wapenbeschrijving: In goud een uitgerukte hulstboom met aan de stam en in plaats van takken, drie grote hulstbladeren naast elkaar, alles van sinopel. Kaart: 1, No. 13. Toelichting: De edelman Berend van Hulscher was vanaf 1340 in het bezit van de Hof te Delden. Diens dochter Margaretha was gehuwd met Herman van Twickelo die het huis Eijsink van zijn schoonvader kocht waaruit het huis Twickel is voortgekomen. Veel weten we niet over de Hulschers, maar vermoed wordt dat ze van oorsprong afkomstig zijn van de Hondeborg bij Zenderen. De Hulschers waren overigens verwant aan de bewoners van het huis Almelo. Bron: J.B. Rietstap, De wapens van den tegenwoordigen en den vroegeren Nederlandschen Adel, Groningen 1890, pag. 347.</p>
<p>Klootschieten Hertme Wapenbeschrijving: Ingesnoerd schild met afgeschuinde bovenhoeken en naar onder gekromde bovenrand in sabel, boven beladen met het jaartal 1941 in wit, in het midden een gestileerde kloot bestaande uit een cirkel met aan de binnenzijde gekwartierde uitgestulpte halve cirkels en in het hart een even grote hele cirkel in wit, onder het kwart cirkelvormige geplaatste woord Hertme in schreefloze hoofdletters eveneens in wit.</p>



De voorbereiding van dit boek is al enkele jaren gaande. Daarbij is gebleken dat vooral wapens van niet-adellijke personen vaak moeilijk zijn te vinden. De oorzaak daarvan is dat in Nederland registratie van geslachtswapens niet verplicht is. (Iedereen kan trouwens ook nu nog een familiewapen gaan voeren, als het maar origineel is en niet gelijk aan het wapen van een ander). Om deze reden wordt Uw medewerking gevraagd. Heeft U een familiewapen of kent U iemand die er een heeft, zou U dat dan willen opgeven aan Frits van Capelleveen. Hij wil in dat geval graag een afspraak met U maken voor een gesprekje. U kunt hem bereiken op telefoonnummer 074 266 22 97. Ook familiewapens uit de vrouwelijke lijnen van inwoners van onze gemeente komen in aanmerking voor een plaatsje in dit boek. Het zal overigens nog wel eind 2006 of nog iets later worden voor het boek persklaar zal zijn. Mocht u een bijdrage kunnen leveren wacht dan echter niet te lang omdat dit de uitgave slechts zou vertragen.

F.J. van Capelleveen.



VELNER

Familiewapen van de familie Velner te Borne. Hennie Velner vervulde van 1976 tot 1987 het voorzitterschap van onze vereniging.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Nieuwe leden

In het tweede halfjaar van 2005 mochten wij weer een aantal nieuwe leden verwelkomen. Per saldo is het ledenaantal daardoor, per 1 december 2005, op 313 gekomen.

De nieuwe leden zijn: Hr. en Mw. J. Zandvoort, Hr. G. Leliefeld, Hr. J. Leliefeld, Mw. M. Bosman en Hr. B. Jager, allen uit Borne. Wij hopen dat ook deze nieuwe leden zich binnen de vereniging thuis zullen voelen.

Mocht u als lezer nog mensen kennen in uw naaste omgeving die interesse hebben in de geschiedenis van onze leefomgeving en in het doen en laten van de mensen die hier vroeger woonden, laat ons dat dan weten. Een folder met informatie over onze vereniging is bij het secretariaat verkrijgbaar samen met een inschrijvingsformulier voor aanmelding als lid.

Boekenfonds

Voor het reeds in 2003 ingestelde boekenfonds heeft het bestuur per oktober 2005 nadere regels vastgesteld. Het fonds is o.a. bedoeld om grote schommelingen in het normale uitga-

venpatroon van de vereniging op te vangen op momenten dat er nieuwe (mogelijk kostbare) boekwerken dienen te worden gerealiseerd waarvan de eventuele sponsoring en derhalve het financiële resultaat, onzeker is.

De aanzet tot de oprichting van het fonds in 2003 was een schenking, onder voorwaarden, van ons bestuurslid de heer Henk Woolderink, groot € 500,00.

De voordelen voor onze leden zijn:

1. Gemakkelijk en voordelig verwerven van diverse eigen uitgaven en van door de vereniging voordelig ingekochte boeken.
2. Prijsvoordeel van eigen uitgaven voor leden van onze vereniging t.o.v. niet-leden.
3. Mogelijkheid van, vooral nieuwe leden, om onze vorige uitgaven alsnog aan te schaffen.

Het bestuur heeft voorlopig onze secretaris belast met het beheer van het fonds en de verkoop van boeken. Op een later moment zal ons bestuurslid Mw. Ria Blödtner-Leushuis deze taak van hem overnemen. Hij/zij zal tevens contactpersoon zijn van de plaatselijke en regionale uitgevers en boekwinkels. Ook het afhaaladres van boeken voor onze leden, zal bij de fondsbeheerder berusten. De administratie en financiële afwikkeling is een taak van de fondsbeheerder die daartoe de gegevens en boekeninkomsten aan de penningmeester zal verstrekken. De penningmeester zal de financiële boekenadministratie separaat binnen zijn boekhouding verzorgen.

Enkele geformuleerde regels voor het boekenfonds zijn:

Doel

- *Het geheel of gedeeltelijk doen financieren van uit te geven boeken of andersoortige uitgaven die betrekking hebben op heemkunde en historie van Borne en naaste omgeving, geschreven door eigen leden of door, via het bestuur aangezochte auteurs.*
- *Het doen aankopen (of bemiddelen daarbij) van specifieke boeken voor leden van de vereniging, die niet of moeilijk in de reguliere boekhandel zijn te verkrijgen.*
- *Het doen aankopen (of bemiddelen daarbij) van specifieke boeken bij de reguliere boekhandel en/of via anderen, waarop (kwantum)korting kan worden bedongen die geheel of gedeeltelijk ten goede komt aan de leden die hierop hebben ingeschreven.*

Voeding van het fonds

- *Schenkingen, donaties en sponsorbijdragen*
- *Overboeking van gelden, na bestuursbesluit, uit eventuele jaarlijkse batige saldi aanwezig in de verenigingskas.*
- *Verkoopopbrengsten van de bij de vereniging nog in voorraad zijnde boeken die in het verleden zijn uitgegeven of aangekocht.*
- *Ontvangen kwantumkortingen en/of bemiddelingsprovisies of gedeelten daarvan. (zoals b.v. bij het Jaarboek Twente).*
- *Eventuele exploitatiewinsten bij succesvol afgeronde boekuitgaven.*

Nog leverbare uitgaven via de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Titel	Prijs in €* Niet-leden Leden	
	Rond Horst en Hof te Borne (1981)	2,50
Borne, historie en volksverhalen (1987)	5,00	4,00
Landweren, Borgen & Postwegen (1990)	7,50	6,00
Borne Archeologisch (1995)	5,00	4,00
J.B. Schoemaker, een Twentse Heelmeester i.d. 19 ^e eeuw (1999)	7,50	6,00
Veertig jaar later, jubileumuitgave (2002)	7,50	6,00
Kerken en begraven in Zenderen (2005)	6,25	5,00
Periodiek Boorn en Boerschop (diverse jaargangen)	3,00	2,50
Kadastrale Atlas 1832, Borne/Weerselo (2005) boek/kaartenmap	40,00	35,00
Och ewig is so lang, historie Weleveld (2003); alleen voor leden	-	27,95

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij ons secretariaat, Zuid Esch 31 te Borne, tel 074 266 31 60 (enkele boeken ook in de boekhandel).

Prijzen exclusief verzendkosten.



**Voor uw taxatie
van
onroerend goed**

in verband met boedelscheiding,
suksessie - verkoop.

Tevens onteigeningsdeskundige en
boerderijen bemiddeling.

J.F.M. Hassels Mönning

makelaar en beëdigd taxateur
Lid Agrarische Sectie

Watertorenstr. 14 - Borne - Tel. 074-661581

**Honderd jaar
ervaring in drukwerk**



HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75
E-mail hdh@hassink.nl